

**Моніторинг якості освіти в закладах
загальної середньої освіти
Сумської області
у 2020-2021 н.р.**

Інформаційно-аналітичний бюлетень

Випуск 6

Рекомендовано до друку та практичного використання
вченою радою комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти від 23.06.2021, протокол № 7

Рецензенти:

- С.Л. Бирченко** – начальник відділу дошкільної, загальної середньої освіти управління дошкільної, загальної середньої та інклюзивної освіти Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації
- Ю.О. Нікітін** – ректор комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, доктор історичних наук, доцент

Редактор:

- І.В. Удовиченко** – проректор з науково-педагогічної та методичної роботи комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, доктор педагогічних наук, доцент

Упорядники:

- О.І. Остапенко** – завідувач навчально-методичного відділу моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Г.М. Браткова** – методист навчально-методичного відділу моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Моніторинг якості освіти в закладах загальної середньої освіти Сумської області у 2020-2021 н.р.: інформаційно-аналітичний бюлетень. Випуск 6 / упоряд. О.І. Остапенко, Г.М. Браткова / за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОШПО, 2021. 68 с.

Інформаційно-аналітичний бюлетень містить матеріали про результати моніторингових досліджень, проведених навчально-методичним відділом моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти в закладах загальної середньої освіти Сумської області у 2020-2021 навчальному році.

Інформаційно-аналітичний бюлетень стане у нагоді працівникам центрів професійного розвитку педагогічних працівників, керівникам, педагогічним працівникам закладів освіти.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
I. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ у 2020-2021 н.р.	6
II. АНАЛІТИКО-СТАТИСТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕНИХ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	10
2.1. Моніторингове дослідження потреб територіальної громади в освітніх послугах для громадян похилого віку (Браткова Г.М.).....	10
2.2. Моніторингове дослідження стану організації підготовки учнів до участі в зовнішньому незалежному оцінюванні (Борисенко О.Ф.).....	22
2.3. Моніторингове дослідження вивчення стану організації дистанційної освіти в закладах загальної середньої освіти Сумської області (Остапенко О.І.).....	26
2.4. Моніторингове дослідження стану організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти в умовах карантину (Браткова Г.М.).....	32
2.5. Моніторингове дослідження стану сформованості самоосвітньої компетентності учнів закладів загальної середньої освіти (Браткова Г.М.).....	45
2.6. Моніторингове дослідження стану готовності вчителів основної та старшої школи до реалізації змісту навчання в контексті вимог НУШ: компетентнісно-інтегрований підхід (Борисенко О.Ф.).....	54

ВСТУП

Питання моніторингу в освіті на сьогодні є надзвичайно актуальним, оскільки саме моніторингові дослідження дають можливість цілісно відстежити реальний стан освіти. Важливим є не просто моніторинг освіти, а дослідження та прогнозування його поступового динамічного розвитку. Моніторинговий підхід (як сукупність прийомів, засобів спостереження за процесом функціонування та розвитку з метою виявлення відповідності бажаному чи прогнозованому результату, а також фіксації визначених труднощів і відхилень у розвитку освітньої системи) дозволяє сформувати інформаційне підґрунтя управління освітніми процесами.

Моніторинг в освіті – це засіб оцінювання, завдяки якому робляться висновки і судження, спрямовані на розвиток об'єкта, що вивчається. За допомогою моніторингу з'ясовуються взаємозв'язки між явищами, які дають можливість застерігати відхилення від норми, упереджувати збої, а не шукати причини, щоб їх виправляти, коли вони настали. Моніторинг, поряд із прогнозуванням, виступає одним із важливих елементів системи інформаційного забезпечення. Він створює інформаційну стабільність, запобігає дефіциту інформації під час підготовки рекомендацій та прийнятті управлінських рішень на будь-яких рівнях управління системою освіти, підвищує їх обґрунтованість.

Таким чином, моніторинг є не лише джерелом інформації в освітньому закладі, але й механізмом розвитку системи освіти, що допомагає розкрити сутність та значення інноваційних підходів до управлінської діяльності, які поліпшують перебіг і результати освітнього процесу.

Моніторингові дослідження у сфері освіти проводяться з різною метою залежно від об'єкта оцінювання, рівня проведення дослідження й рівня узагальнення результатів. Об'єктами моніторингу в освіті можуть бути:

- система освіти (професійна, вища, загальна середня, національна або загальнодержавна, регіональна система, муніципальна, інституційна або локальна);

- результати навчальної діяльності;

- характеристики освітнього процесу (соціальний захист, задоволеність освітніми послугами, стан здоров'я, умови життя й навчання, готовність до здійснення певної діяльності тощо);

- відносини споживачів освітніх послуг з освітнім середовищем (оточуючим соціумом);

- процеси функціонування й розвитку освітніх систем та управління ними;

- компоненти освітнього процесу, умови й засоби реалізації (матеріально-технічні, кадрові, санітарно-гігієнічні, нормативно-правові, фінансові, навчально-методичні умови тощо);

- організація (мережі освітніх установ, контингент і його диференціація за різними ознаками, режим роботи, розклад навчальних занять тощо);

– наслідки (результати запровадження освітніх реформ, змін навчальних програм і освітніх стандартів тощо).

За умови правильного визначення мети, завдань, шляхів реалізації, моніторингові дослідження сприяють підвищенню рівня ефективності та результативності управлінської діяльності, забезпечують її продуктивність і розвиток.

Необхідно відмітити, що моніторинг створює інформаційну систему, яка постійно поповнюється та вказує на безперервність відстеження, включає технології вимірювання існуючого стану об'єкта, потребує додержання максимальної об'єктивності й достовірності отриманої інформації і саме тому проводиться за спеціальними технологіями незалежними (зовнішніми) дослідниками.

Моніторингова інформація подається для ознайомлення в узагальненому вигляді, містить дані про загальні тенденції, закономірності перебігу процесів. Моніторинг потребує систематичності й послідовності дослідження проблеми, якість результатів залежить від якості технології та інструментарію для оцінювання, з його допомогою можна з'ясувати подальший розвиток об'єкта.

Не викликає сумніву актуальність проведення моніторингових досліджень. Це визнано в освітянських нормативних документах, у цьому впевнені всі, хто намагається вдосконалювати освіту, зробити її якісною та доступною.

Введення в Україні сучасних технологій оцінювання, проведення зовнішнього незалежного оцінювання та державної підсумкової атестації учнів, упровадження в життя ідеї стандартизації в освіті потребують широкого застосування моніторингових досліджень. Це надасть можливість забезпечити інформацією про стан навчальної підготовки та допомоги в корегуванні цього стану відповідно до запитів і потреб суспільства. Моніторингові дослідження передбачають постійне спостереження за будь-яким освітнім процесом з метою виявлення його відповідності очікуваним результатам, визначення передумов для прийняття управлінських рішень і запровадження необхідних змін в освіті, спрямованих на підвищення її якості.

Кінцевим результатом моніторингу є виявлення та обґрунтування раціональних шляхів підвищення ефективності та результативності роботи.

Моніторинг є цілісним управлінським інструментом, який дозволяє зібрати, зберегти, обробити, поширити інформацію про діяльність педагогічної системи, визначити її стан і спрогнозувати розвиток.

I. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ у 2020-2021 н.р.

Здійснення моніторингу якості освіти у комунальному закладі Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти унормовано Конституцією України, Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту» та іншими законодавчими актами в галузі освіти, зокрема, Указами Президента України, Постановами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства освіти і науки України, Українського центру оцінювання якості освіти, Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації, зокрема, це:

1. Указ Президента України від 04.07.2005 № 1013 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні»;

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1095 «Про порядок проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» (зі змінами, унесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України 14.12.2016 № 1033);

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.12.2005 № 1312 «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 624);

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 № 903-р «Про затвердження плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері загальної середньої освіти «Нова українська школа»;

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 584-р «Деякі питання участі України у міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2021».

Зміст діяльності за напрямом підготовка та проведення моніторингових досліджень передбачає:

– забезпечення участі закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти у реалізації міжнародних та загальнодержавних моніторингових досліджень;

– розробку інструментарію та проведення регіональних моніторингових досліджень;

– підготовку аналітичних звітів, рекомендацій за результатами моніторингових досліджень;

– оприлюднення результатів моніторингових досліджень;

– здійснення методичної, консультативної допомоги місцевим органам управління освітою щодо діагностики якості освіти, технології проведення моніторингових досліджень.

Етапи проведення моніторингових досліджень якості освіти:

– розробка та проведення регіональних моніторингових досліджень;

- підготовка аналітичних звітів, рекомендацій за результатами моніторингових досліджень;
- оприлюднення результатів моніторингових досліджень;
- здійснення методичної, консультативної допомоги місцевим органам управління освітою щодо діагностики якості освіти та технології проведення моніторингових досліджень.

Проведення моніторингових досліджень у комунальному закладі Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти здійснює навчально-методичний відділ моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання.

У 2020-2021 н.р. заклади загальної середньої освіти області взяли участь у 6-и дослідженнях регіонального рівня.

Відповідно до наказу Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації від 09.09.2020 № 365-ОД «Про проведення регіональних моніторингових досліджень у 2020-2021 навчальному році» та на замовлення місцевих органів управління освітою протягом 2020-2021 років комунальним закладом Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти було забезпечено навчально-методичний та організаційний супровід 6-и регіональних моніторингових досліджень (таблиця 1).

Таблиця 1

Моніторингові дослідження регіонального рівня 2020-2021 років

№ з/п	Тема моніторингового дослідження	Термін проведення	Місце проведення (район, місто, ОТГ)
1	Моніторингове дослідження потреб територіальної громади в освітніх послугах для громадян похилого віку	Жовтень 2020	Сільські, селищні ради
2	Моніторингове дослідження стану організації підготовки учнів до участі в зовнішньому незалежному оцінюванні	Листопад 2020	Сумський район, Ямпільський район
3	Моніторингове дослідження вивчення стану організації дистанційної освіти в закладах загальної середньої освіти Сумської області.	Листопад 2020	Міські, селищні, сільські, ради
4	Моніторингове дослідження стану організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти в умовах карантину	Листопад 2020	Буринська міська рада, Миколаївська селищна рада Білопільського району, Грунська сільська рада Охтирського району
5	Моніторингове дослідження стану сформованості самоосвітньої компетентності учнів закладів загальної середньої освіти	Березень 2021	м. Глухів, Путивльський район
6	Моніторингове дослідження стану готовності вчителів основної та старшої школи до реалізації змісту навчання в контексті вимог НУШ: компетентнісно-інтегрований підхід	Березень 2021	Кролевецька міська рада, Білопільська міська рада

Дослідження регіонального рівня забезпечувались інструментаріями, розробленими методистами навчально-методичного відділу моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання Сумського ОШПО.

Моніторингові дослідження регіонального рівня були спрямовані на:

- аналіз стану організації підготовки учнів до проведення зовнішнього незалежного оцінювання;
- дослідження стану організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти в умовах карантину;
- дослідження потреб територіальної громади в освітніх послугах для громадян похилого віку;
- аналіз стану сформованості самоосвітньої компетентності учнів закладів загальної середньої освіти;
- дослідження стану готовності вчителів основної та старшої школи до реалізації змісту навчання в контексті вимог Нової української школи: компетентнісно-інтегрований підхід.

Дослідження регіонального рівня дали змогу:

- проаналізувати ефективність підготовки учнів 11-х класів до проведення зовнішнього незалежного оцінювання;
- проаналізувати ефективність впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти вчителями початкових класів та стану реалізації Концепції «Нова українська школа» у закладах освіти;
- дослідити потреби територіальної громади в освітніх послугах для громадян похилого віку;
- проаналізувати стан сформованості самоосвітньої компетентності учнів закладів загальної середньої освіти.

Окрім того, було удосконалено інструментарій 3-ох моніторингових досліджень регіонального рівня та розроблено інструментарії моніторингового дослідження стану сформованості самоосвітньої компетентності учнів закладів загальної середньої освіти й стану готовності вчителів основної, старшої школи до реалізації змісту навчання у контексті вимог Нової української школи: компетентнісно-інтегрований підхід.

Зокрема, розроблено:

- інструменти збирання інформації (анкети, тести та ін.);
- засоби первинної обробки даних (узагальнені, підсумкові таблиці);
- інструкції, пам'ятки для виконавців, інтерв'юерів, респондентів, інструктивно-методичні рекомендації для районних (міських) координаторів щодо організації та проведення досліджень.

Основними інструментами у процесі проведення моніторингових досліджень були:

- анкети – у застосуванні методу опитування;
- тести – у застосуванні методу тестування;
- тести, контрольні роботи (завдання) – у вимірюванні навчальних досягнень.

Оприлюднення підсумків моніторингових досліджень здійснювалося шляхом:

- підготовки аналітико-статистичної інформації про результати проведених моніторингових досліджень та методичних рекомендацій, які надавались керівникам місцевих органів управління освітою для ознайомлення та використання у подальшій роботі;

- висвітлення результатів проведених моніторингів через засоби масової інформації: аналітичні та статистичні звіти, статті щодо підсумків досліджень друкувались в обласних періодичних освітянських виданнях, збірниках конференцій, інформаційно-методичних збірниках.

- розміщення методичних рекомендацій за результатами досліджень на веб-сайті комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти;

- обговорення на вебінарах, нарадах відповідно до напрямів роботи відділу.

II. АНАЛІТИКО-СТАТИСТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕНИХ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Моніторингове дослідження потреб територіальної громади в освітніх послугах для громадян похилого віку

В Україні, як і в багатьох розвинених країнах, в останні десятиріччя значно зросла частка людей похилого віку. До старшого покоління сьогодні належить кожний п'ятий, що є тривожною тенденцією, і на державному рівні цій проблемі приділяється недостатньо уваги. Люди пенсійного віку – це ті особи, які залишаються поза межами суспільних процесів. Виходячи на пенсію, вони зосереджують увагу на домівці та сім'ї, втрачаючи інтерес до громадського життя. Тому, однією з актуальних проблем сучасності є збереження життєвої активності, підтримка фізичних, психологічних, інтелектуальних та соціальних здібностей людей похилого віку шляхом їхньої освіти та навчання.

У жовтні 2020 року навчально-методичним відділом моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання Сумського ОППО було проведено моніторингове дослідження потреб територіальної громади в освітніх послугах для громадян похилого віку.

Дослідження проводилось методом анкетування працівників відділів освіти (соціальних працівників) сільських та селищних територіальних громад (у кількості 10 осіб) та громадян похилого віку (у кількості 200 осіб). У селищних та сільських територіальних громадах, у яких проводився моніторинг, проживає від 41 до 1 473 особи похилого віку.

Серед громадян похилого віку у дослідженні взяли участь 70 % жінок та 30 % чоловіків. За віком респонденти розподілились наступним чином: від 60 до 65 років – 46 %; від 66 до 70 років – 28 %; від 71 до 75 років – 26 %. Із загальної кількості респондентів 24 % продовжують працювати.

У дослідженні з'ясовувалося питання потреби надання освітніх послуг громадянам похилого віку. Половина опитаних (50 %) працівників відділів освіти територіальних громад не змогли відповісти на це запитання; 40 % вважають, що така потреба існує, один респондент (10 %) обрав відповідь «ні».

Відповідно до відповідей респондентів реалізацією програм для громадян похилого віку в територіальних громадах опікуються такі установи: відділи соціального захисту населення сільських (селищних) рад (100 %), будинки культури (40 %), громадські організації (30 %), ветеранські організації (30 %), заклади загальної середньої освіти (20 %).

У більшості (60 %) сільських та селищних радах не проводяться заходи, спрямовані на вивчення освітніх потреб громадян похилого віку; у решті (40 %) громад було проведено опитування щодо освітніх інтересів та потреб громадян цієї категорії. Дві третини працівників відділів освіти зазначили, що освітні послуги цікавлять незначну кількість громадян похилого віку, але вони беруть участь у колективних культурно-масових заходах.

Більшість громадян (60 %) дізнаються про заходи, що проводяться, від соціальних працівників, представників громадських організацій – 30 %, працівників культури та з інформаційних куточків у сільських (селищних) радах – 20 %.

Чверть (25 %) респондентів-громадян похилого віку відповіли, що вони задоволені тим, як зараз складається їхнє життя, 45 % не задоволені, решта (30 %) обрали варіант «важко відповісти».

Найбільш актуальними для респондентів є проблеми зі здоров'ям (62 %) та матеріальні труднощі (40 %). Менш суттєвими для людей є психоемоційні вікові зміни (10 %), самотність (6 %), відсутність цікавих занять (5 %).

Згідно з відповідями, 23 % респондентів указали, що в межах об'єднаної територіальної громади систематично проводяться заходи для громадян похилого віку; 40 % відповіли, що такі заходи проводяться іноді; 10 % – не проводяться взагалі; 27 % опитаних зазначили, що вони не цікавляться такими заходами.

Більшість громадян похилого віку (80 %) не цікавить робота у громадських організаціях, участь у суспільно-корисних роботах. Решта (20 %) зазначили, що працюють у ветеранських організаціях, беруть участь у культурно-масових заходах, допомагають у благоустрої села.

Дві третини респондентів (67 %) відповіли, що не знають про існування програм надання освітніх послуг для громадян похилого віку.

Відповідно до проведеного опитування, виявилось, що найбільше охочих отримати додаткові знання про здоровий спосіб життя та активне довголіття (50 %). Меншу частку опитаних цікавить правова сфера – для відстоювання власних інтересів (15 %), політичне життя суспільства (13 %) та комп'ютерна грамотність (9 %). Бажають змістовно та цікаво проводити дозвілля, займатися творчістю 23 % учасників дослідження.

Мотивує громадян похилого віку до участі в діяльності громади, перш за все, збереження зв'язку з більшою кількістю осіб (37 % відповідей). Третина респондентів бажають зберегти соціальну активність; 19 % – підтримувати належний психофізичний стан та розумову активність; 12 % – підтримати власну самооцінку, упевненість у собі; 4 % – реалізувати творчий потенціал.

Таким чином, можна констатувати, що освітньо-просвітницька робота серед громадян похилого віку, які проживають у сільській місцевості, проводиться недостатньо: освітні послуги надаються несистематично, більшість людей похилого віку не знають про існування програм надання таких послуг та не беруть у них участі, проте, саме ця діяльність забезпечує реінтеграцію людей похилого віку до активного життя суспільства; надає можливість для розширення кола спілкування та обміну досвідом; допомагає людям похилого віку в адаптації до сучасних умов життя, оволодінні новими знаннями, зокрема щодо сучасних методів збереження здоров'я; основ законодавства та його застосування на практиці; формування та розвитку навичок використання новітніх технологій, насамперед, інформаційних та комунікаційних.

2.2. Моніторингове дослідження стану організації підготовки учнів до участі в зовнішньому незалежному оцінюванні

Підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання для кожного випускника закладу загальної середньої освіти є важливим етапом, що повинен розпочатись з пропедевтичної підготовки в класах середньої школи і закінчитись старшою школою, де кожен учень цілеспрямовано готується до тестування, обираючи певний перелік предметів. У зв'язку з цим, завданням закладу освіти є створення умов для рівного доступу кожного учня до якісних освітніх послуг та спрямування освітнього процесу в школі на оптимізацію підготовки випускників до зовнішнього незалежного оцінювання. Зважаючи на актуальність зазначеної вище теми, навчально-методичним відділом моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання Сумського ОШПО у листопаді 2020 року було проведено моніторингове дослідження стану організації підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання у закладах загальної середньої освіти Сумського та Ямпільського районів. У моніторингу взяли участь 214 респондентів (7 % заступників директорів, 36 % учителів, 57 % учнів 11-х класів) (рис. 1).

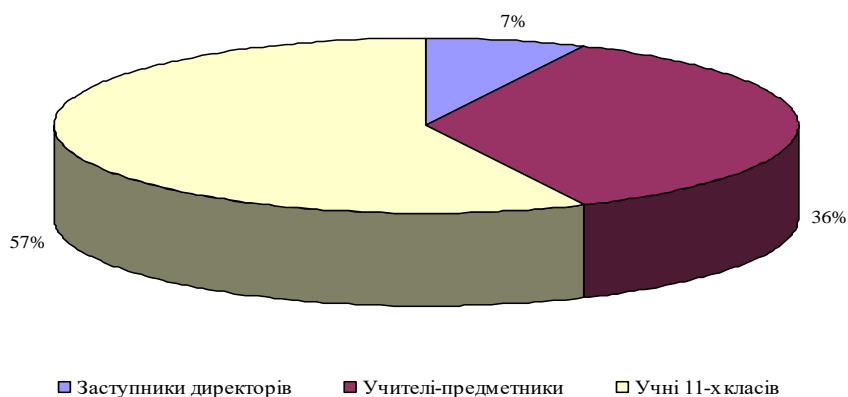

Рисунок 1 – Склад вибірки дослідження

Переважає більшість (87 %) учителів, які стали респондентами дослідження, мають педагогічний стаж роботи понад 10 років. Значна частина є учителями першої (26 %), вищої (61 %) кваліфікаційних категорій та мають достатній досвід підготовки випускників до зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО).

Зовнішнє незалежне оцінювання проводиться в Україні понад 10 років і за цей час зарекомендувало себе як дієвий засіб об'єктивного оцінювання навчальних досягнень випускників та якості їхньої підготовки до подальшого навчання у закладах вищої освіти. Процедура проведення ЗНО-2021 зазнала певних змін, із якими у повній мірі, як зазначили 87 % опитаних заступників директорів закладів загальної середньої освіти, ознайомлені усі вчителі. Проте, як показало опитування, 13 % вчителів повідомили про свою часткову обізнаність щодо новацій ЗНО-2021.

Основними факторами, що впливають на ступінь готовності учнів до ЗНО, заступники директорів вважають мотивацію учнів (100 %), наявність в учнів необхідних знань (100 %), організовану роботу вчителів-предметників (71 %). Для опитаних учителів пріоритетними є такі ж фактори, проте відсоток осіб, які їх обрали, є нижчим (рис. 2).

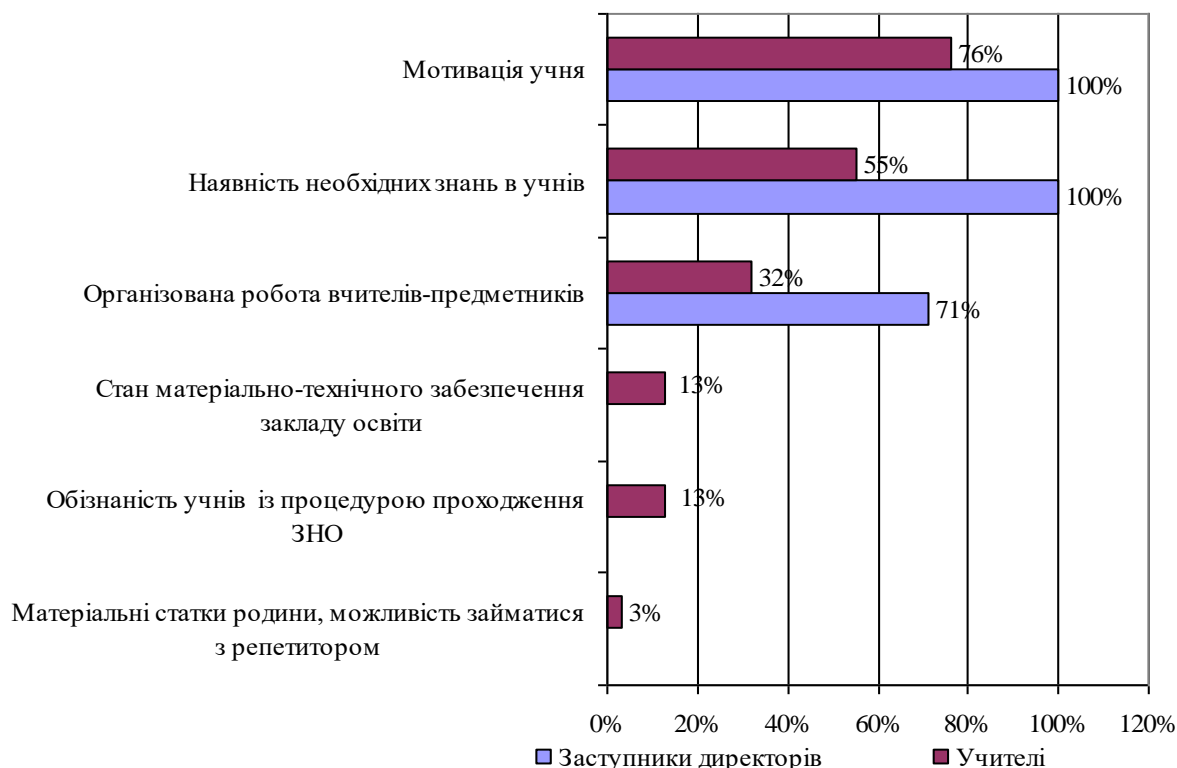

Рисунок 2 – Основні фактори, що впливають на готовність учнів до ЗНО

Особливу увагу звертає на себе той факт, що тільки 32 % опитаних учителів вважають свою роботу запорукою успішного складання учнями зовнішнього оцінювання. Проте, у закладах загальної середньої освіти організація засвоєння учнями навчального матеріалу, оволодіння необхідними навичками, систематизація вивченого здійснюється під керівництвом учителів-предметників, як і підготовка випускників до державної підсумкової атестації та ЗНО.

Окрім зазначеного вище, учитель несе відповідальність не тільки за рівень сформованості предметної (змістової) компетентності одинадцятикласників, а й за інформаційну обізнаність та психологічну готовність випускників до складання ними зовнішнього незалежного оцінювання.

На запитання про ефективність різних напрямів діяльності закладів із підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, обидві категорії опитаних педагогічних працівників (заступники директорів та учителі) дали подібні відповіді. Так, на думку 100 % заступників директорів та 92 % учителів, найбільша увага в закладі загальної середньої освіти повинна приділятися проведенню регулярного системного повторення, роботі учнів над тестовими завданнями (71 % відповідей заступників директорів та 79 % учителів),

інформаційно-роз'яснювальній роботі з учнями та їхніми батьками (57 % відповідей заступників директорів та 61% відповідей учителів). Проте, оцінка такого напрямку діяльності закладу освіти, як робота педагогів над підвищенням власного фахового рівня, була зазначена лише 29 % заступників директорів та 13 % опитаних учителів (рис. 3).

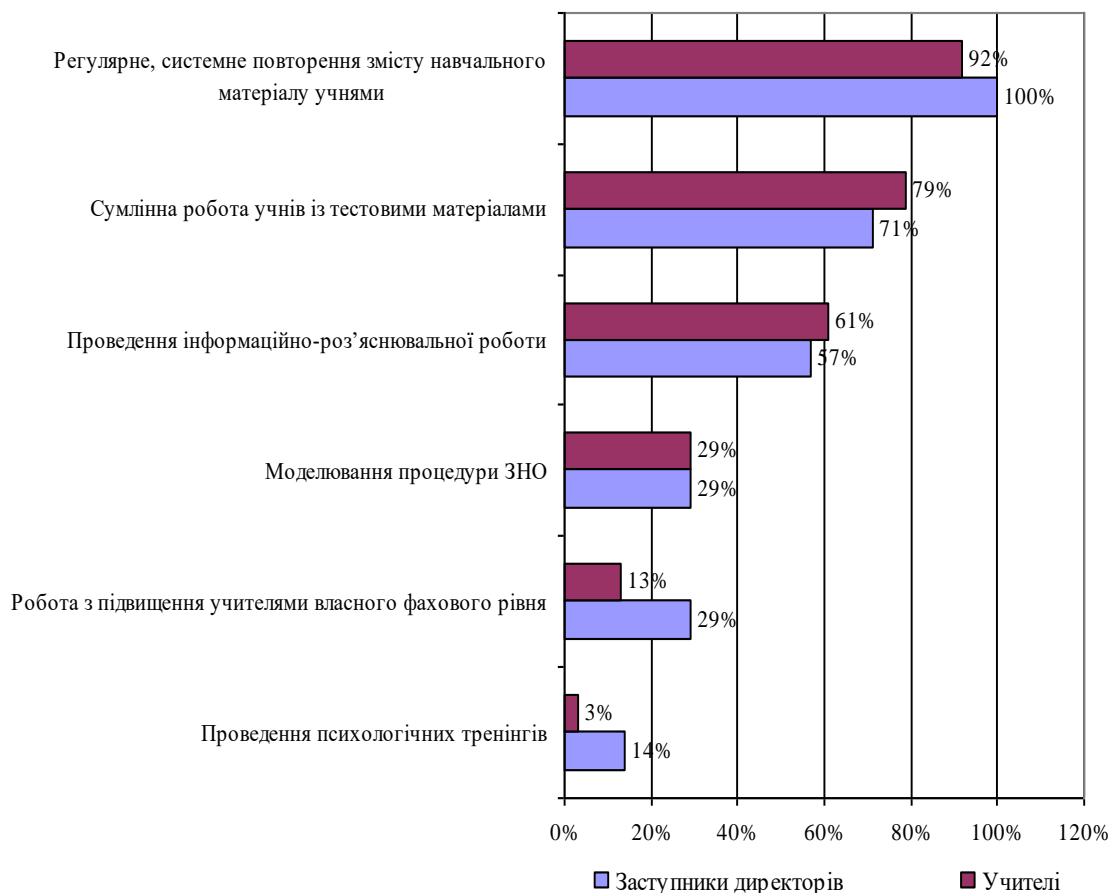

Рисунок 3 – Напрями діяльності закладів загальної середньої освіти, які підвищують ефективність складання учнями ЗНО

Як свідчить аналіз результатів опитування, на важливості психологічних тренінгів наголосили лише 14 % заступників директорів та 3 % учителів. Моделювання процедури ЗНО, для більшості опитаних педагогів, є одним із найменш пріоритетних напрямів їхньої роботи.

Досить негативним є факт відсутності усвідомлення більшістю опитаних учителів (87 %) залежності між якістю підготовки учнів до ЗНО та необхідністю підвищення педагогами власної професійної майстерності. Так, успішний, компетентний учитель виступає певним гарантом підготовки успішного учня. Таким чином, методична робота в закладах освіти має бути орієнтована (у тому числі) на потреби учителів, які здійснюють підготовку учнів до зовнішнього незалежного оцінювання. Серед методичних заходів, спрямованих на підвищення результативності складання ЗНО, заступники директорів назвали педагогічні ради та засідання районних, шкільних методичних об'єднань, проведення онлайн-консультацій для вчителів та учнів, профорієнтаційну роботу.

Як зазначили заступники директорів шкіл, у закладах, де вони працюють, педагогами активно проводиться інформаційно-роз'яснювальна робота серед учнів випускних класів та їхніх батьків. Із необхідною інформацією про організацію та умови проведення зовнішнього незалежного оцінювання учні дізнаються з інформаційних куточків ЗНО (100 %), уроків інформатики (57 %), на класних годинах (71 % відповідей). При цьому, жоден із опитаних заступників директорів не вказав на факт проведення в закладах освіти, де вони працюють, тематичних зустрічей батьків та учнів із працівниками районного відділу освіти.

За відповідями 63 % респондентів, випускники 11-х класів регулярно відвідують офіційні сайти Українського центру оцінювання якості освіти та Харківського регіонального центру оцінювання. Як зазначили 86 % опитаних педагогів, шкільні сайти також систематично поповнюються актуальною інформацією щодо підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання та користуються увагою випускників.

Важливою складовою підготовки учнів до ЗНО є предметна (змістова) готовність випускників старшої школи. Усі опитані заступники директорів зазначили, що найважливішими показниками змістової готовності учнів є наявність у них необхідного обсягу знань.

Проте, досвід педагогів свідчить, що підготовка учнів до зовнішнього незалежного оцінювання – процедура, яка відокремлена (за змістом) від змісту навчальних програм старшої школи. Таким чином, перед закладами постає проблема необхідності використання варіативної складової навчальних планів в організації підготовки учнів до ЗНО.

Проведене анкетування заступників директорів досліджених закладів освіти дало змогу встановити, що в 86 % закладів, які взяли участь у дослідженні, надаються години варіативної складової для проведення курсів за вибором та предметних факультативів (43 %), підготовки учнів із окремих предметів тестування (29 %).

Проведення групових консультацій та індивідуальних занять є ефективними формами організації підготовки до ЗНО учнів із початковим рівнем успішності. Систематично проводять індивідуальні заняття із невстигаючими учнями 23 % учителів-предметників, групові консультації – 34 % педагогів, допомагаючи цій категорії випускників засвоювати зміст навчального матеріалу, структурувати отримані знання, застосовувати особисті можливості для успішного складання державної підсумкової атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання.

Важливою складовою підготовки учнів до ЗНО є організація спрямованої психологічної допомоги учням старшої школи. До завдань психолога школи, учителів, які навчають учнів випускних класів, класних керівників, входить проведення психологічного налаштування одинадцятикласників на участь у процедурі зовнішнього незалежного оцінювання, усунення в учнів стану тривожності.

Одним із засобів такої психолого-педагогічної допомоги є організація в закладах загальної середньої освіти психологічних тренінгів для випускників. Як відповіли заступники директорів, зазначені вище заходи проводяться в 71 % закладів освіти, що взяли участь у моніторингу. Проте, у 29 % закладів така робота не проводиться, а більшість заступників директорів (86 %) вважають психологічні тренінги не ефективною формою роботи щодо підготовки випускників до зовнішнього незалежного оцінювання.

Як показало дослідження, більшість заступників директорів (70 %), що взяли участь у моніторингу, лише час від часу звертаються за допомогою до районного відділу освіти з питань організації та проведення підготовки учнів до ЗНО. Проте, 86 % респондентів зазначили, що потребують допомоги із зазначених вище питань та користуються настановами методистів Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Так, 57 % опитаних заступників директорів потребують інформаційної підтримки та роз'яснювальної допомоги; 29 % необхідні консультації з організації навчальної роботи (рис. 4).

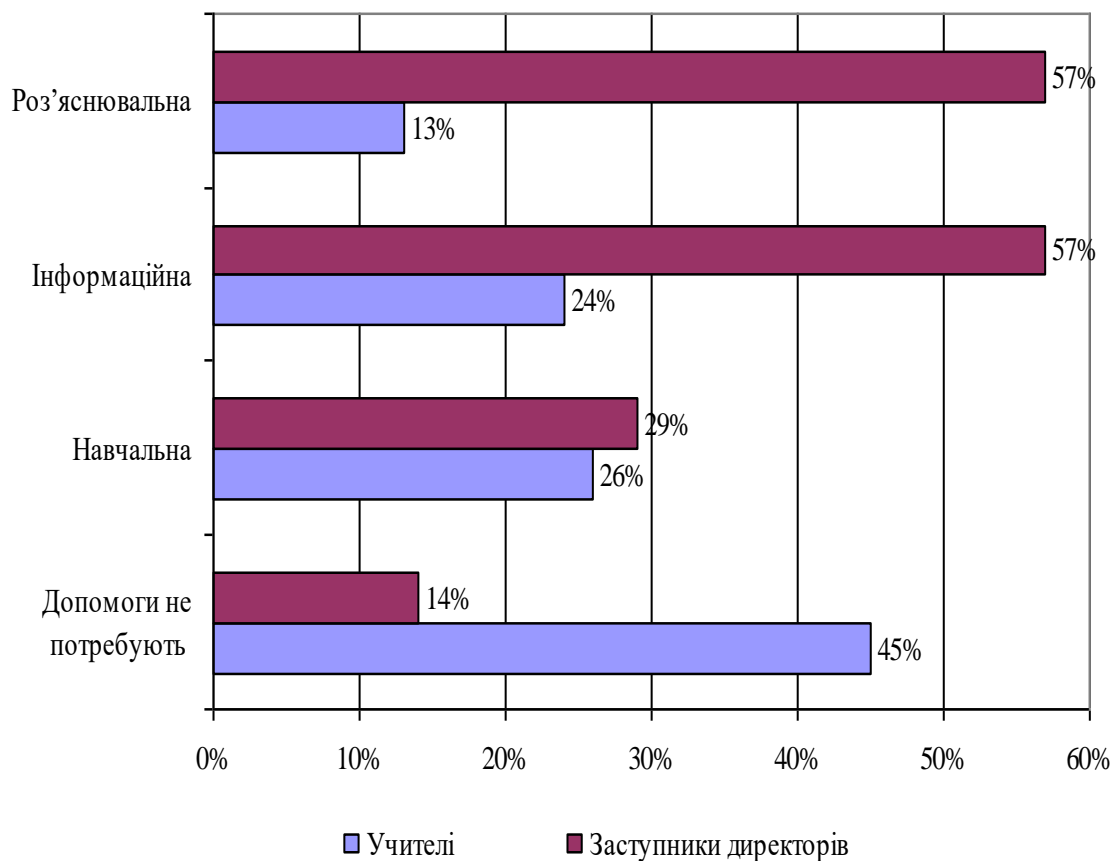

Рисунок 4 – Види методичної допомоги, якої потребують респонденти дослідження з питань підготовки учнів до ЗНО

Відповіді учителів на аналогічне запитання співпадають за напрямками надання методичної допомоги, проте суттєво відрізняються за відсотком осіб, які її потребують (рис. 4).

У ході анкетування вчителям було запропоновано визначити знання та навички, які, на їхню думку, можуть суттєво покращити успішність складання випускниками ЗНО. Серед запропонованих варіантів відповідей найчастіше вчителі обирали засвоєння програмного матеріалу (97%), виконання завдань у тестовій формі (79%), знання процедури проведення ЗНО (50%) (рис. 5).

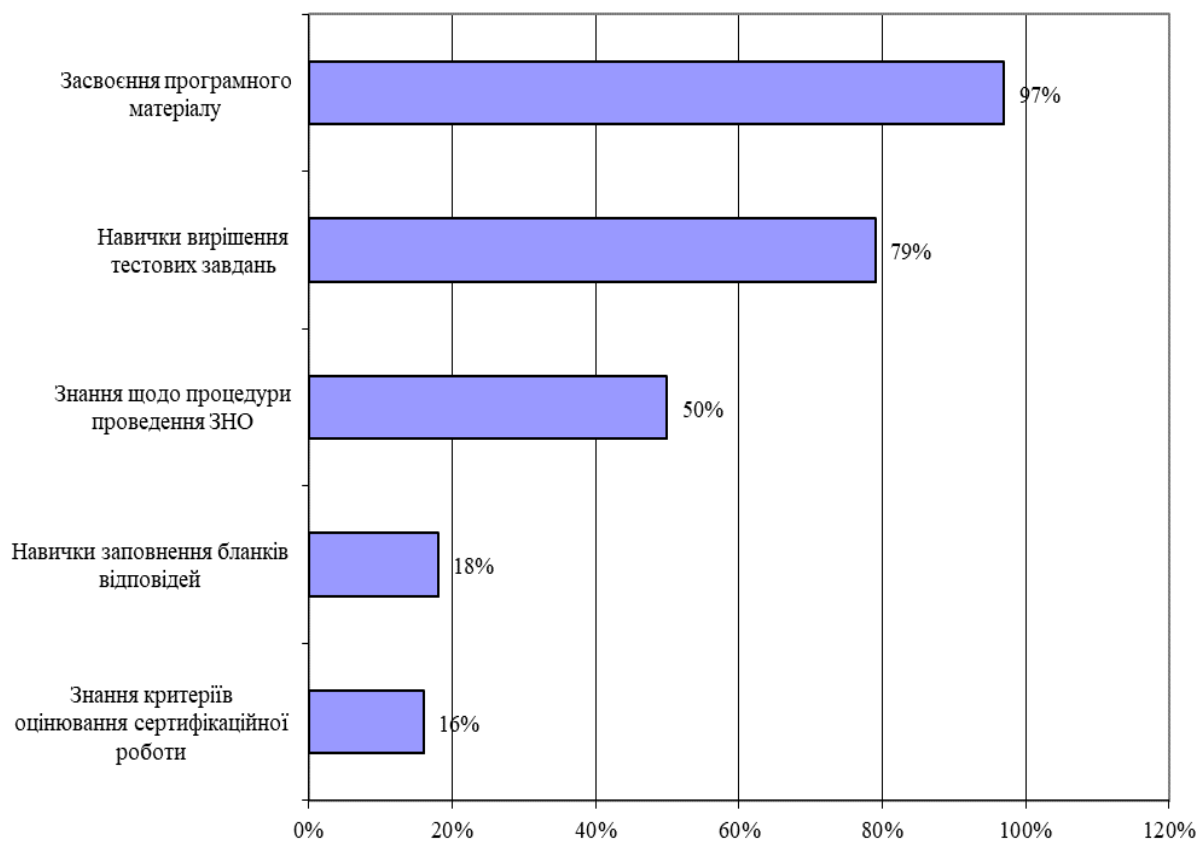

Рисунок 5 – Знання та навички, що підвищують результативність складання учнями зовнішнього незалежного оцінювання

Окрім зазначеного вище, на покращення результативності складання ЗНО найбільше впливають самопідготовка учнів (89%), сумлінне виконання домашніх завдань (71%), заняття учнів із репетитором (39%), відвідування підготовчих курсів у закладах вищої освіти (37%), відвідування предметних факультативів, курсів за вибором та гуртків (26% відповідей).

Як показало дослідження, усі опитані учителі здійснюють цілеспрямовану роботу за напрямом підготовки до ЗНО: проводять аналіз сертифікаційних робіт, опрацьовують з учнями старших класів на уроках завдання попередніх років, використовують у педагогічній практиці тестовий контроль знань учнів, зокрема, 79% опитаних учителів пропонують учням виконувати завдання у тестовій формі на кожному уроці.

Як зазначили 79% учителів-респондентів, вони у повній мірі ознайомлені з програмами підготовки учнів до ЗНО, 76% педагогів, у процесі підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, регулярно використовують

інформацію з офіційних сайтів Українського та Харківського регіонального центру оцінювання якості освіти, Сумського ОППО. Довідниками, посібниками, методичними розробками з предметів навчання користуються 71 % учителів. Близько чверті (26 %) респондентів-учителів указали на активне використання ними інформації з фахових газет та журналів (рис. 6).

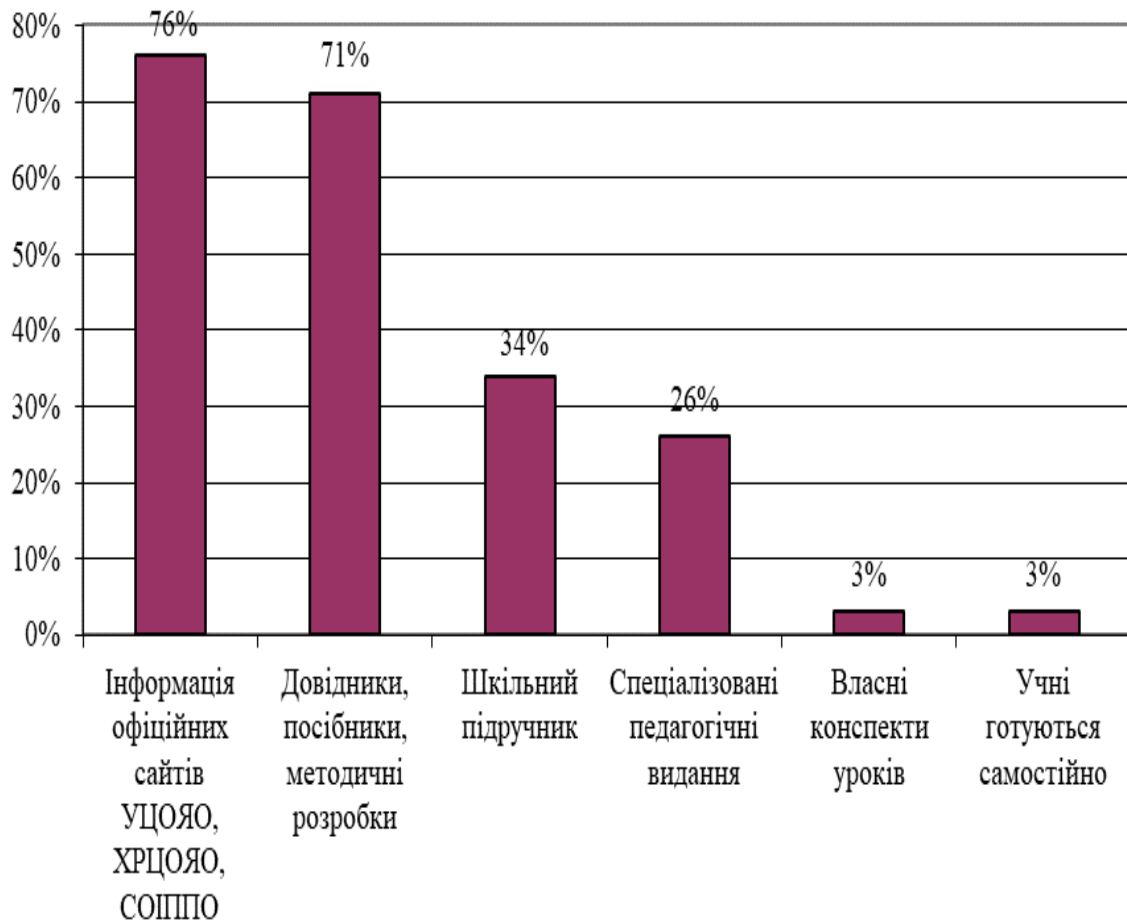

Рисунок 6 – Джерела інформації, якими користуються вчителі для підготовки учнів до ЗНО

Переважна більшість учителів (95 %) вважають, що створили оптимальні умови для підготовки учнів, проте оцінюють ступінь їхньої готовності до ЗНО середнім рівнем – 84 % респондентів. Готовність до зовнішнього оцінювання інших учнів вчителі оцінюють низьким (8 %) та достатнім (8 %) рівнями. Жоден із респондентів не вказав на наявність випускників, які, на їхню думку, готові до зовнішнього незалежного оцінювання на найвищому рівні.

Вочевидь, така ситуація пояснюється ставленням учителів району до власної відповідальності за результати випускників. Висока професійна компетентність учителів, їхнє прагнення до саморозвитку, вміння зацікавити та вмотивувати учня, здатні суттєво вплинути на результати ЗНО. Проте,

більшість учителів (79 %) зазначили, що високий результат ЗНО залежить, насамперед, від зусиль та здібностей самих випускників. Тільки 11 % опитаних учителів пов'язують високу кваліфікацію педагога з успішністю учнів.

Серед проблем та перешкод, які виникають у педагогів у процесі підготовки учнів до ЗНО, респонденти вказали на байдуже ставлення до результатів тестування з боку учнів та їхніх батьків (61%), недостатню кількість годин варіативної та інваріатної складової навчальних планів на підготовку учнів до ЗНО (42%). Тільки 8 % респондентів не відчують жодних труднощів під час підготовки учнів до ЗНО (рис. 7).

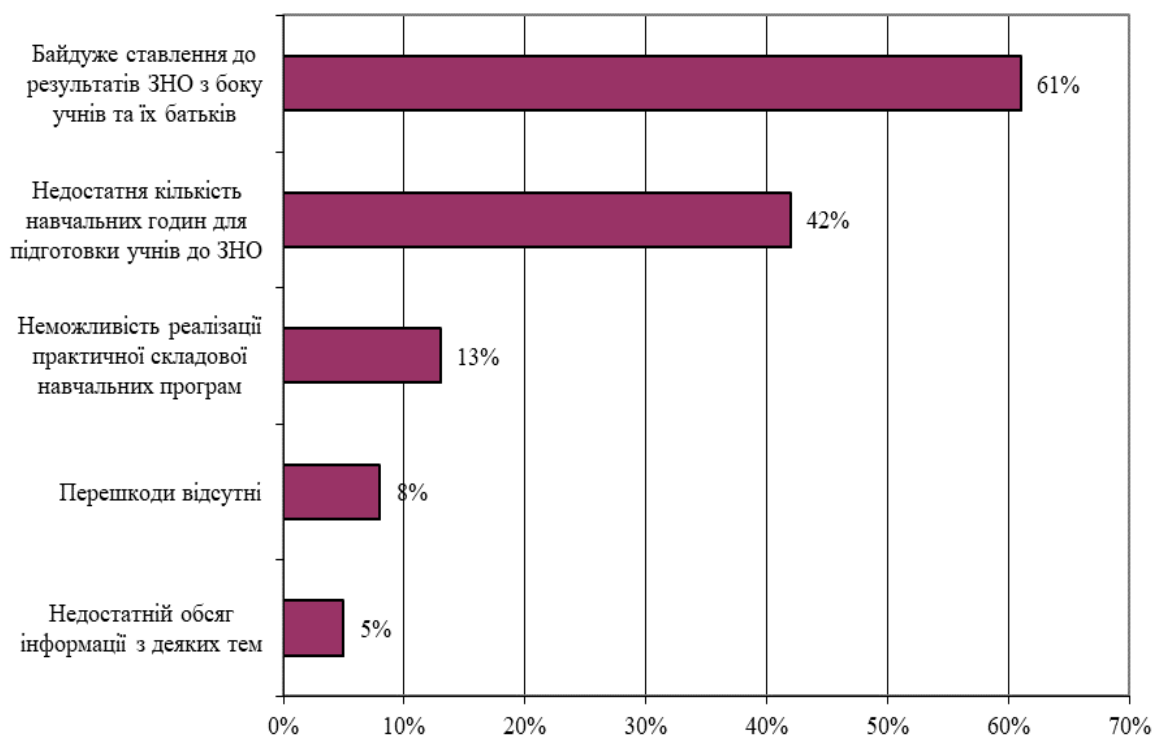

Рисунок 7 – Перешкоди, що виникають у процесі підготовки учнів до ЗНО (за відповідями учителів-предметників)

Як показали результати проведеного дослідження, 79 % опитаних учнів 11-х класів закладів загальної середньої освіти Сумського району складатимуть зовнішнє незалежне оцінювання у 2021 році з метою вступу до закладів вищої та фахової передвищої освіти. При цьому, 21 % випускників складатимуть у формі ЗНО лише державну підсумкову атестацію.

Серед предметів ЗНО більшість учнів обирають українську мову і літературу (71 %), математику (93 %), історію України (84 %), біологію (48 %). Найменш обираними предметами тестування учні назвали фізику (10 %) та хімію (2 %). Не визначилися із вибором 7 % випускників.

При виборі предметів тестування, 79 % респондентів орієнтуються, перш за все, на вимоги «Умов прийому на навчання до закладів вищої освіти України в 2021 році». Планують складати тестування з навчальних дисциплін, із яких мають найвищі оцінки, 11 % одинадцятикласників. Обиратимуть навчальні предмети за порадами батьків 15 % учнів (рис. 8).

Рисунок 8 – Мотиви вибору учнями навчальних предметів для складання ЗНО

Як зазначили 29 % респондентів, у закладах, де вони навчаються, активно проводиться підготовка учнів до ЗНО з усіх навчальних предметів. Указали на те, що підготовка до ЗНО в досліджених закладах проводиться лише з окремих дисциплін, – 34 % опитаних. Про необхідність позаурочного додаткового навчання повідомив 31 % опитаних учнів.

Зовнішнє незалежне оцінювання має низку особливостей, що можуть викликати в учнів певні труднощі ще на підготовчому етапі, про що повідомили 86 % респондентів. Причиною хвилювань учнів можуть бути сумніви у власних здібностях, повноті та міцності знань, можливостях пам'яті, логічного мислення тощо. Так, респонденти зазначили, що отримати бажаний результат тестування їм можуть завадити: недостатній рівень підготовки з навчальних предметів (73 %), психологічні чинники (44 %), невміння розподіляти час, відведений на роботу з тестом (35 % відповідей) (таблиця 2).

Таблиця 2

Чинники, які можуть вплинути на результативність складання ЗНО
(за відповідями учнів)

№ з/п	Варіант відповіді	Кількість відповідей, %
1	Недостатній рівень підготовки з навчального предмета	73
2	Психологічні чинники (непевненість, схвилюваність, страх)	44
3	Невміння розподіляти час, відведений на роботу з тестом	35
4	Стан здоров'я	32
5	Брак часу на підготовку до ЗНО	26
6	Несприятливий збіг обставин	13
7	Невміння виконувати завдання у тестовій формі	13
8	Фаховий рівень учителя	2

Певним засобом психологічної підтримки на етапі підготовки учня до ЗНО є його участь у пробному тестуванні, під час якого випускник потрапляє у ситуацію реального випробування, про що зазначили 66 % опитаних. Окрім того, на думку 87 % респондентів, пробне тестування дає можливість об'єктивно оцінити рівень підготовки до ЗНО, сприяє поліпшенню психологічної готовності (53 %), дає можливість відпрацювати технологію заповнення бланків відповідей (24 %), розвиває навички самоконтролю (21 %), поліпшує навички виконання завдань у тестовій формі (18 % відповідей).

Як свідчать результати анкетування, з метою отримання інформації щодо ЗНО 2021 року, 71 % учнів регулярно відвідують офіційні сайти Українського центру оцінювання якості освіти, Харківського регіонального центру оцінювання якості освіти (18 %); користуються шкільним сайтом 31 %; сайтом районного відділу освіти – 15 % опитаних.

Окрім зазначеного вище, випускники користуються різноманітними Інтернет-ресурсами для дистанційної підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання, що пропонуються Міністерством освіти і науки України, Українським центром оцінювання якості освіти, закладами вищої освіти та іншими освітніми установами: онлайн-платформами, онлайн-курсами, онлайн-тренажерами. Проведений моніторинг показав, що найчастіше учні використовують ресурси Освіта-онлайн (61 %), ZNOUA (55 %), Ed-Era (23%).

Усі респонденти дослідження зазначили, що в закладах, де вони навчаються, адміністрація школи та учителі-предметники проводять активну інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо зовнішнього незалежного оцінювання 2020 року. З відомостями щодо зовнішнього оцінювання випускники 11-х класів мають змогу ознайомитись у куточках ЗНО, що знаходяться в закладах (31 %) та в окремих навчальних кабінетах (62 % відповідей). Про наявність необхідної інформації на веб-ресурсі закладу освіти повідомили 81 % опитаних, однак 70 % учнів її не використовують.

Як засвідчили результати опитування, із процедурою, організацією, особливостями проведення ЗНО 2021 року учні старших класів ознайомлюються на класних годинах (95 %), тематичних батьківських зборах за участі одинадцятикласників (44 %), психологічних тренінгах (31 %), зустрічах із викладачами закладів вищої освіти (15 %) (рис. 9).

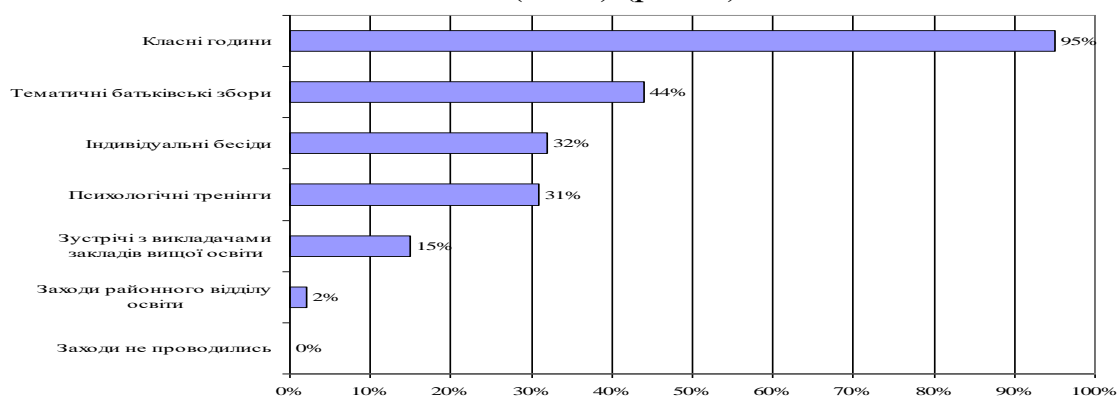

Рисунок 9 – Заходи, які проводились у досліджених закладах з метою ознайомлення учнів із порядком проведення ЗНО 2021 року

Із метою вдосконалення предметної підготовки, респонденти дослідження опрацьовують інформацію з Інтернет-джерел (90 %), зі збірників тестових завдань (69 %), довідників (18 %), конспектів уроків (43 %), шкільних підручників (56 %). При цьому, 45 % опитаних указали, що для підвищення якості підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання їм вистачає організованого повторення на уроках.

Значна кількість (68 %) учнів старших класів закладів освіти, які взяли участь у дослідженні, повідомили, що готуються до зовнішнього незалежного оцінювання самостійно, 50 % – користуються Інтернет-ресурсами. Займаються з репетиторами – 19 % учнів, така ж кількість випускників відвідують підготовчі курси при закладах вищої освіти. Лише 11 % учнів удосконалюють власні знання, відвідуючи факультативні та додаткові заняття в закладах загальної середньої освіти, у яких навчаються.

Як зазначили 29 % респондентів, підготовка учнів до зовнішнього незалежного оцінювання в досліджених закладах загальної середньої освіти проводиться з усіх навчальних дисциплін, а 34 % вказали, що підготовка проводиться лише з деяких предметів. За даними самооцінки (за шкалою від 1 до 5 балів), рівень підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання та державної підсумкової атестації з біології, української мови і літератури є достатнім, з решти предметів середнім (таблиця 3).

Таблиця 3

Рівень підготовки учнів до складання ЗНО за середнім балом
(за результатами самооцінки)

№ з/п	Предмет тестування	Середній бал	Рівень підготовки
1	Біологія	3,6	достатній
2	Українська література	3,5	достатній
3	Українська мова	3,5	достатній
4	Географія	3,4	середній
5	Іноземна мова	3,4	середній
6	Фізика	3,1	середній
7	Історія України	3,1	середній
8	Хімія	3,0	середній
9	Математика	2,8	середній

Дещо нижчим за достатній є рівень підготовки учнів до географії та іноземної мови. За п'ятибальною шкалою якість підготовки учнів закладів загальної середньої освіти із математики є найнижчою і становить 2,8 бали.

У рамках моніторингу було досліджено питання обізнаності учнів 11-х класів щодо процедури та умов проведення ЗНО 2021 року. Як свідчить аналіз відповідей респондентів, більшість випускників достатньо володіють зазначеною вище інформацією. Проте, 14 % випускників не знають, якою є максимальна кількість предметів для складання ЗНО, скільки з них зараховуються як результат державної підсумкової атестації, зовнішнє оцінювання з яких предметів буде складатися за рівнями.

Від 15 % до 16 % учнів старших класів не можуть дати чіткої відповіді щодо вимог написання власного висловлення з української мови. Не ознайомлені зі змінами щодо сертифікаційних робіт із математики та правилами заповнення бланків відповідей близько третини (34 %) опитаних.

Більшість випускників (від 84 % до 94 %) правильно називають електронні сервіси для реєстрації на пробне тестування, володіють інформацією щодо порядку подання апеляційних заяв, термінів дії сертифікатів ЗНО; у повній мірі ознайомлені з веб-ресурсами Українського центру оцінювання та Харківського регіонального центру оцінювання якості освіти, знають особливості проведення пробного зовнішнього оцінювання.

Близько 88 % ознайомлені з особливостями організації проведення зовнішнього незалежного оцінювання з окремих навчальних предметів, особливостями визначення порогового балу; правильно визначають перелік документів, необхідних для реєстрації на основну сесію зовнішнього незалежного оцінювання.

Висновки

1. В усіх досліджених закладах загальної середньої освіти Сумського району проводиться організована робота з підготовки випускників до складання державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання.

2. Більшість (87 %) заступників директорів зазначили, що усі вчителі закладів загальної середньої освіти, що взяли участь у дослідженні, у повній мірі ознайомлені зі змінами та особливостями проведення ЗНО-2021.

3. Найвагомими факторами, що впливають на ступінь готовності учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, заступники директорів вважають мотивацію учнів (100 %), наявність в учнів необхідних знань (100 %), організовану роботу вчителів-предметників (71 %).

4. Тільки 32 % опитаних учителів вважають свою роботу запорукою успішного складання учнями зовнішнього незалежного оцінювання.

5. На думку 100 % заступників директорів та 92 % учителів, найбільша увага в закладі загальної середньої освіти має приділятися проведенню регулярного системного повторення, роботі учнів над тестовими завданнями (71 % відповідей заступників директорів та 79 % учителів), інформаційно-роз'яснювальній роботі з учнями та їхніми батьками (57 % відповідей заступників директорів та 61 % відповідей учителів).

6. Методичними заходами, спрямованими на підвищення результативності складання учнями ЗНО, заступники директорів обрали: педагогічні ради, засідання районних та шкільних методичних об'єднань, проведення онлайн-консультацій для вчителів, учнів, профорієнтаційну роботу.

7. Із необхідною інформацією про організацію та умови проведення ЗНО учні дізнаються з інформаційних куточків (100 %), уроків інформатики (57 %), на класних годинах (71 % відповідей). При цьому, жоден із опитаних заступників директорів не вказав на факт проведення в закладах освіти, де вони

працюють, тематичних зустрічей батьків та учнів із працівниками районного відділу освіти.

8. Систематично відвідують офіційні сайти Українського центру оцінювання якості освіти, Харківського регіонального центру оцінювання та Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти 63 % учителів.

9. У 86 % закладів, які взяли участь у дослідженні, надаються години варіативної складової навчальних планів для проведення курсів за вибором та предметних факультативів (43 %), підготовки учнів із окремих предметів тестування (29 %).

10. Систематично проводять індивідуальні заняття з невстигаючими учнями – 23 %, групові консультації – 34 % учителів-предметників.

11. Більшість (86 %) заступників директорів зазначили, що користуються настановами методистів Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

12. На підвищення результативності складання учнями ЗНО найбільше впливають: самопідготовка учнів (89 %), сумлінне виконання домашніх завдань (71 %), заняття учнів із репетитором (39 %), відвідування підготовчих курсів у закладах вищої освіти (37 %), відвідування предметних факультативів, курсів за вибором та гуртків (26 % відповідей).

13. Для підготовки учнів до ДПА (ЗНО) 76 % педагогів використовують інформацію з офіційних сайтів Українського, Харківського регіонального центру оцінювання якості освіти та Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

14. Серед проблем та перешкод, які виникають у вчителів у процесі підготовки учнів до ДПА (ЗНО), респонденти вказали на байдуже ставлення до результатів тестування з боку учнів та їхніх батьків (61 %), недостатню кількість годин варіативної та інваріатної складової навчальних планів на підготовку учнів до ЗНО (42 %). Тільки 8 % респондентів не відчують жодних труднощів під час підготовки учнів до зовнішнього оцінювання.

15. Переважна більшість учителів (95 %) вважають, що створили оптимальні умови для підготовки учнів, проте оцінюють ступінь їхньої готовності до ЗНО середнім рівнем – 84 % респондентів.

16. При виборі предметів тестування, 79 % учнів орієнтуються на вимоги «Умов прийому на навчання до закладів вищої освіти України в 2021 році».

17. Указали на те, що підготовка до ЗНО в досліджених закладах проводиться лише з окремих дисциплін – 34 % опитаних. Про необхідність позаурочного додаткового навчання повідомили 31 % учнів.

18. Учні зазначили, що бажаний результат тестування вони не зможуть отримати через недостатній рівень підготовки з навчальних предметів (73 %), психологічні чинники (44 %), невміння розподіляти час, відведений на роботу з тестом (35 % відповідей).

19. Із метою отримання інформації щодо ЗНО-2021 71 % учнів регулярно відвідують офіційні сайти Українського, Харківського регіонального центру

оцінювання якості освіти (18 %); користуються шкільним сайтом – 31 %, сайтом районного відділу освіти – 15 % опитаних.

20. Із процедурую, організацією, особливостями проведення ЗНО 2021 року учні старших класів ознайомлюються на класних годинах (95 %), тематичних батьківських зборах за участі одинадцятикласників (44 %), психологічних тренінгах (31 %), зустрічах із викладачами закладів вищої освіти (15 %).

21. Указали, що для підвищення якості підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання їм вистачає організованого повторення на уроках – 45 % опитаних учнів. Відвідують факультативні та додаткові заняття лише 11 % опитаних учнів.

22. За даними самооцінки, рівень своєї підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання та державної підсумкової атестації з більшості предметів учні оцінили середнім рівнем.

23. Тільки 10 % учнів, які складатимуть географію, 5 % – українську та іноземну мови, указали на високий рівень своєї підготовленості до зовнішнього незалежного оцінювання з цих предметів.

24. Більшість опитаних учнів 11-х класів у повній мірі володіють інформацією щодо особливостей процедури та умов проведення зовнішнього незалежного оцінювання 2021 року.

2.3. Моніторингове дослідження вивчення стану організації дистанційної освіти в закладах загальної середньої освіти Сумської області

Останнє десятиліття українська система освіти привертає велику увагу до необхідності інтегрування ІКТ у всі процеси навчання: проголошуються відповідні стратегії, проводяться наукові дослідження, відбувається комп'ютеризація шкіл та інших закладів освіти, вчителі знайомляться з новим обладнанням та цифровими технологіями, методиками запровадження дистанційного навчання тощо. Однак, на практиці реальна проблема створення умов та здійснення дистанційного навчання виникла як в Україні, так і у всьому світі лише в останній період, коли було запроваджено карантинні заходи у зв'язку з поширенням COVID-19. Після проголошення урядом і відповідними урядовими установами обов'язкового дистанційного режиму навчання перед вчителями постали реальні виклики з запровадження цієї форми навчання, які потребують розгляду та вирішення. Тому й виникла потреба проведення опитування щодо вивчення питання доцільності створення єдиної бази даних, необхідної для організації та проведення дистанційного навчання учнів; стану організації дистанційної освіти в закладах загальної середньої освіти Сумської області та проблеми, що виникають під час навчання в умовах карантину, потреб вчителів щодо підвищення фахового рівня з використання цифрових засобів та інформаційно-комунікаційних технологій.

Моніторингове дослідження було проведено з 23.11.2020 по 11.12.2020 комунальним закладом Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти та спрямоване на виявлення думки педагогічних працівників щодо ефективності використання онлайн інструментів для забезпечення дистанційного навчання учнів, а також визначенню освітніх ресурсів, електронних засобів навчання, які користуються найбільшим попитом серед вчителів в умовах карантину.

Опитування проведено у 325 закладах загальної середньої освіти Сумської області та здійснювалося шляхом анонімного анкетування педагогічних працівників (охоплення респондентів – 7 903 особи).

Під час опитування важливим було визначити, як респонденти організовують дистанційне навчання та які інструменти використовують педагоги й наскільки ефективно; скільки часу використовують респонденти на підготовку до здійснення освітньої діяльності; чи мають вони можливість поділитись власним досвідом з колегами; якої консультативної підтримки вони потребують тощо.

Загалом, відповіді засвідчили про обізнаність вчителів щодо різноманіття засобів, форм, сервісів для здійснення навчання, спілкування онлайн. Так, під час дистанційного навчання вчителі обирали такі форми онлайн комунікацій з учнями, як спілкування в соціальних мережах та месенджерах (51,9 %), електронною поштою (44,1 %), у режимі відеоконференцій (43,6 %), чатах (43,5 %), у середовищі Classroom (38,3 %). Власний блог, як форму онлайн комунікації з учнями, використовують 9,9 % педагогів; лише 3,2 % – таку форму онлайн спілкування, як форум.

В умовах карантину заклади освіти використовують різні засоби дистанційного спілкування та навчання, програми та цифрові сервіси. Близько половини вчителів зазначили, що для онлайн спілкування з учнями переважно користуються застосунками: Zoom (40,8 %), Microsoft Teams (27,9 %), Google Meet (21,4 %), Facebook-група (20,4 %), Viber-група (20,4 %), Skype (11,7 %). Серед іншого респонденти вказали на такі сервіси, як онлайн-дошка Padlet, Google Classroom, Messenger, Instagram. Майже не використовуються такі ресурси, як Moodle (2,3 %) та Discord (1,2 %). Таке різноманіття використання педагогами засобів комунікації у певній мірі ускладнює навчальний процес, оскільки до нього мають пристосовуватися і діти, які не можуть одночасно опанувати всі ці застосунки, які вподобали вчителі. Разом із тим, позитивним є те, що вчителі, з опановуванням нових онлайн інструментів, шукають зручні для себе та учнів навчальні платформи, що забезпечує групове дистанційне навчання.

Для організації контролю та оцінювання результатів навчальної діяльності учителями активно використовуються освітній проект «На урок» (67,6 %), Coogle-форми (25,6 %), LearningApps (17,4 %), а також такі сервіси, як Classtime (8,5 %) та TestPad (5,1 %). Серед іншого респонденти вказали на такі сервіси оцінювання, як Teams, «Всеосвіта», «Ранок», відео канал Youtube, електронний підручник, щоденник.

Однією зі складових, які впливають на якість дистанційного навчання, є рівень технічного забезпечення. Більшість учителів оцінили рівень технічного забезпечення з реалізації дистанційного навчання посередньо: 42,7 % респондентів – на 3 бали (по 5-ти бальній шкалі), 16,3 % – на 2 бали. Кожний десятий учитель (9,6 %) відмічає низький рівень технічного забезпечення, оцінивши його в 1 бал. Чверть педагогів (24,5 %) вважають цей рівень достатнім (4 бали), а 6,9 % – високим (5 балів).

Респондентам було запропоновано відповісти на запитання, які є перешкоди до здійснення дистанційного навчання в умовах карантину. Так, основними труднощами та проблемами педагоги вважають нестачу «живого» спілкування (62,1 %). Учителів непокоїть, що значній кількості учнів складно дистанційно опанувати нові теми, відповідно, учителям складно контролювати виконання завдань. Близько половини (44,5 %) респондентів повідомили про відсутність в учнів умінь вчитися самостійно, а відтак, багато часу педагогами витрачається на навчання учнів, підготовку до уроків та написання звітів, що призводить до зайвої завантаженості.

Також серед переліку перешкод учителі визнали відсутність та/або застарілість комп'ютерного обладнання (60,0 %); неякісний (поганий зв'язок, тимчасова відсутність, обмежений доступ, перевантаження мережі) Інтернет (57,4 %); недостатній рівень ІТК-компетенцій у вчителів (12,9 %). Серед іншого респонденти вказали на недостатні технічні можливості учнів, обмежений доступ окремих учнів до комп'ютерної техніки (у сім'ї можуть бути двоє-троє школярів та батьки працювати у дистанційному режимі); недостатня

організованість власної діяльності; недостатня мотивація учнів; велика кількість класів, у яких працює вчитель; різна специфіка предметів.

Водночас, більше половини 60,1 % опитаних учителів зазначили, що їм потрібно розширити інформування про ресурси, де є записи уроків та заходів, практичних рекомендацій; хотіли б удосконалити навички технічного використання платформ навчання, на яких здійснюється дистанційне навчання у школі, – 59,6 %; 53,9% респондентів прагнуть дистанційної комунікації (можливість залучати дітей до пошукових операцій, організовувати роботу в групах, уміти надавати індивідуальні консультації).

Дослідження виявило, що вчителів, які бажають оволодіти навичками: створення відеоуроку, відеоролику – 43,3 %; використання онлайн дошок – 34,1 %; створення тестів з автоматичною перевіркою – 30,2 %; роботи в інтерактивних сервісах миттєвого опитування – 26,4 %; формувального оцінювання – 17,6 %.

Близько половини педагогів (50,1 %) потребують консультативної підтримки з питань оволодіння особливостями використання в навчальному процесі критичного мислення та інновацій в дистанційному форматі, а 45,5 % – формування компетенцій.

Результати опитування показують, що вчителі здійснюють освітню дистанційну діяльність, що говорить про їхнє відповідальне ставлення. Проте, респонденти вказують на обмеження, які не залежать від системи освіти: перевантаження мережі, обмежений доступ учнів до Інтернету, неготовність батьків (немає вдома технічного забезпечення і обладнання) тощо.

Тому, на допомогу педагогічним працівникам відповідну діяльність проводить комунальний заклад Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, зокрема, навчальну, методичну, наукову підтримку.

Учителів, які б зазначили, що не мають жодних потреб, немає. Переважна більшість (63,2 %) респондентів зазначили, що вони потребують допомоги у проведенні онлайн уроків (із записом орієнтовного зразка); 62,5 % потребують короткотермінових консультативних вебінарів щодо ресурсів з практичними відеоматеріалами проведення дистанційного навчання змісту предметів; 56,1 % хотіли б пройти курси, які були б спрямовані на вирішення конкретних задач організації дистанційного навчання з певних предметів; половина (50,5%) опитаних респондентів хотіла б взяти участь у короткотермінових консультативних вебінарах про особливості навчання змісту предметів під час запровадження карантинів у так званих «червоних зонах»; 35,9 % – у вебінарах щодо особливостей здійснення виховної, дослідницької роботи. Педагогічні працівники закладів освіти (44,6 %) хотіли б отримати допомогу від Сумського ОШПО з питань обізнаності щодо проведення онлайн заходів для учнів, а також проведення публічних заходів у ЗМІ, мережах для батьківської громади (35,3 %).

Головне завдання методичної роботи в галузі освіти полягає у створенні такого освітнього простору, де було б повністю реалізовано творчий потенціал всіх педагогів і кожного зокрема. Педагогам під час дистанційного навчання

необхідна постійна методична підтримка, щоб грамотно і свідомо вибудовувати цілісний освітній процес, урахувуючи різноманітність онлайн форм і методів освітньої діяльності.

Удосконаленню фахової майстерності вчителя, без сумніву, сприяє його самоосвітня діяльність, але неабияким чинником завжди слугували зустрічі, під час яких педагог має можливість поділитися досвідом, запозичити кращі форми й методи роботи в колег, адже те, що випробуване, можна вдосконалити й повному презентувати.

Про бажання ділитися своїми методичними наробками та надати їх для загального користування вказали 18,7 % опитаних учителів, а 29,8 % не готові до презентації свого педагогічного досвіду. Водночас, менше третини (27,3 %) респондентів вважають методичні наробки (розробки уроків, сценарії предметних позакласних заходів, презентації тощо) своєю інтелектуальною власністю, тому не готові їх надавати для розміщення на інтернет-ресурсах для спільного користування, 15,1 % зазначили, що їхній досвід замалий для цього. Проте, серед педагогічної спільноти є категорія вчителів (9,4 %), які не вважають свій досвід комусь цікавим. У такий спосіб, менше 19 % готові поділитися своїми напрацюваннями з питань дистанційної освіти.

На сьогодні в області немає єдиного, безпечного, відкритого та доступного онлайн освітнього середовища, інформаційного банку, бази даних інноваційних педагогічних ідей, технологій, досвіду професійно-педагогічної роботи, фонду науково-методичних освітніх матеріалів. Про актуальність створення такого освітнього простору повідомили більше половини опитаних учителів (55,2 %). Усі інші респонденти самостійно знаходять у мережі Інтернет необхідну інформацію (28,3 %) і тому вагаються з відповіддю. Більше цікавить досвід колег з інших країн і регіонів 14,4 % учителів. Проте, є педагогічні працівники, які не зацікавлені у вивченні досвіду інших, а використовують тільки свої наробки, – таких респондентів 1,9 %. Якщо авторські права вчителів будуть збережені, то на єдиному Інтернет-ресурсі свої матеріали готові розміщувати більше третини (37,4 %) учителів.

У рамках моніторингового дослідження респондентам було запропоновано, у разі позитивної відповіді на можливість поділитися досвідом, уточнити, на якому саме ресурсі вони б акумулювали свої напрацювання. Первинним ресурсом опитані учителі обрали сайт Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, хоча такий відсоток становить – 38,9 %. На другому місці – сайти закладів загальної середньої освіти, цей ресурс вважають за потрібне використовувати у якості платформи для своїх матеріалів 23,3 % респондентів. На сайти місцевих Центрів професійного розвитку педагогічних працівників – указали 16,6 % педагогів. Найменше учителів (12,6 %) вважають, що можна розміщувати цю інформацію на сайті Департаменту освіти Сумської обласної державної адміністрації. Проте, є педагогічні працівники (8,6 %), які б свій досвід, за можливості, розміщували на всеукраїнському ресурсі.

На сьогодні, для забезпечення та організації освітнього процесу, у тому числі дистанційного, у закладах освіти функціонує банк педагогічних напрацювань. Як показало анкетування, у кожному закладі освіти створено каталог матеріалів із переліком методичних, дидактичних матеріалів, наочних посібників, довідкової літератури, лабораторного обладнання до кожної навчальної теми, – про це повідомили більше половини респондентів (51,0 %). Також у закладах освіти існує банк методичних наробок учителів (36,1 %), банк публікацій учителів закладу (23,9 %), банк відеоуроків, відеороликів та презентацій (11,8 %). Проте, майже 10 % педагогів не знають, чи є щось із переліченого вище у закладах, де вони працюють.

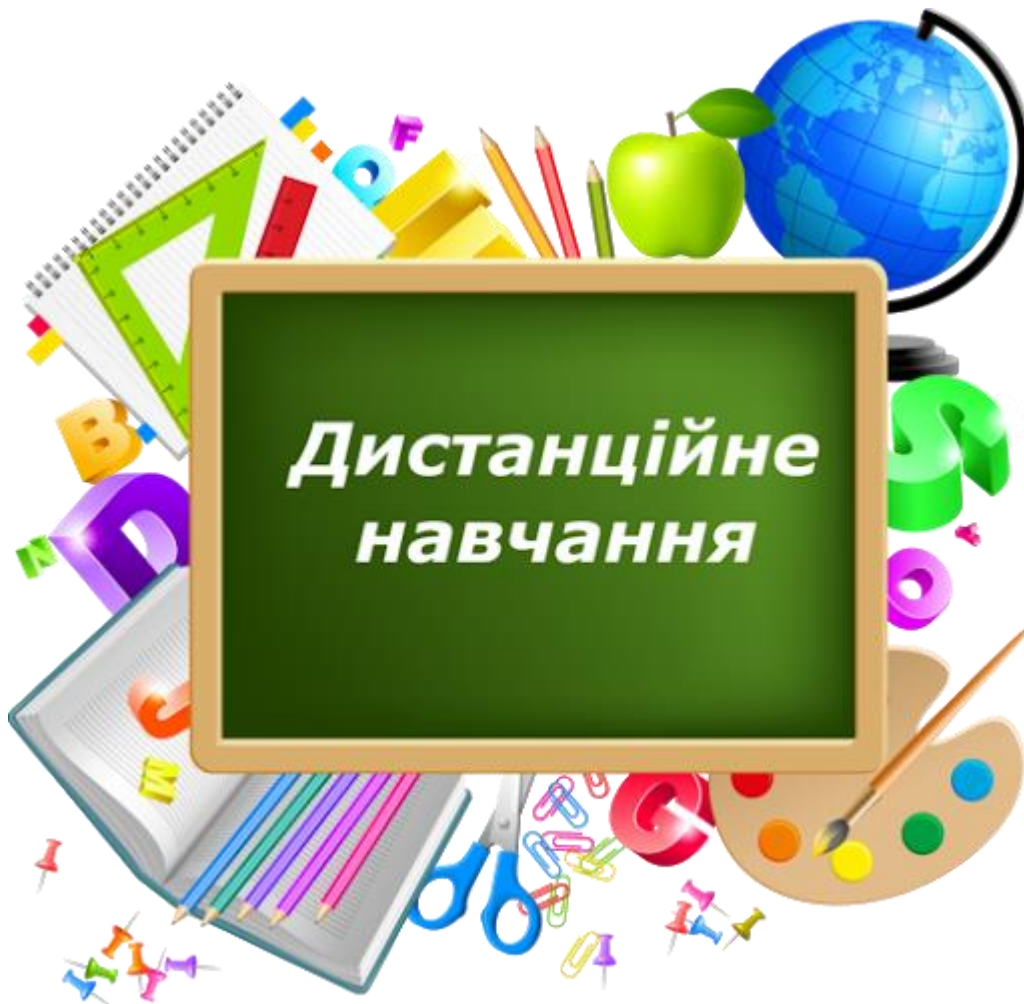
Сьогодні інформаційний простір сучасного вчителя майже обов'язково містить віртуальну складову його діяльності. Використовуючи різноманітні інформаційні канали – телевізійний, комп'ютерний, канал передачі даних за допомогою мобільних пристроїв тощо, – учитель реалізує власні інформаційні потреби та запити, підвищує кваліфікацію, спілкується з колегами та учнями, розміщує матеріали в мережі, веде освітній блог. Тому неупинно росте кількість учителів-предметників, які, підвищуючи власний професійний рівень та сферу впливу на своїх учнів, створюють блоги освітнього напрямку.

Так, майже половина опитаних учителів (49,1 %) у своїх відповідях зазначили, що у закладах освіти працюють учителі, які мають власні блоги, Ютуб-канали, де презентують свої розробки та надбання, педагогічний досвід, розміщують дидактичні матеріали для своїх учнів, – все це стає миттєво доступним з моменту розміщення матеріалу на сторінках блогу, а також для цього використовують соціальні мережі. При цьому, популяризують у такий спосіб свій власний досвід тільки 13,4 % учителів. Указали, що ніколи не цікавились цією інформацією, 20,1 % респондентів; 15,9 % учителів зазначили, що таких вчителів у їхніх школах немає.

Педагогічна практика будь-якого вчителя може бути урізноманітнена будь-якою формою освітньої діяльності. Більше половини опитаних (56,0 %) зазначили, що їм краще презентувати свої наробки у вигляді конспектів уроків, близько половини (45,2 %) обрала таку форму надання педагогічної інформації, як презентації. Про зручність такої подачі інформації, як публікації у педагогічній пресі, повідомили 12,4 % респондентів. Менше 10 % учителів вважають найбільш зручним для них способом подачі педагогічних наробок – участь у відеоконференціях (8,1 %), записи відео- та аудіоматеріалів (7,4 %), проведення онлайн-консультацій (5,8 %). Менше 1 % учителів указали, що найбільш зручним способом презентацій власних наробок є ведення власного блогу та майстер-класи.

Досвідом інших педагогів, особливо протягом навчального року, користуються 78,9 % учителів, які ознайомлюються з педагогічними розробками своїх колег з інших областей, країн та регіонів. Не користуються таким досвідом 2,7 % опитаних. Тільки 18,4 % учителів указали, що для вивчення досвіду своїх колег у них не вистачає часу і тому вони його вивчають зрідка.

У цілому більше третини (36,4 %) учителів схвально ставляться до використання учнями, яких вони навчають, навчальних матеріалів інших учителів (з інших регіонів чи областей). Однак, 39,3 % респондентів позитивно відносяться тільки до використання тих матеріалів, що містяться на офіційних сайтах. Для 17,1 % учителів важливим є кінцевий результат навчання, тому вони зазначили про своє нейтральне відношення до вивчення учнями досвіду інших педагогів. Неefективним навчання «по Інтернету» назвали 5,2 % опитаних. Про негативне ставлення до зазначеного вище питання повідомили 2,9 % учителів, адже їх не влаштовує можливість перегляду учнями зайвого Інтернет-контенту.

2.4. Моніторингове дослідження стану організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти в умовах карантину

У зв'язку з епідеміологічною ситуацією, що склалася в Україні, заклади загальної середньої освіти області здійснювали освітній процес з використанням технологій дистанційного навчання.

У листопаді 2020 року було проведено дослідження стану організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти Буринської міської ради, Миколавської селищної ради, Грунської сільської ради в умовах карантину, у якому взяли участь 589 респондентів, із них: учителів – 180 (31 %), учнів 9-11-х класів – 265 (45 %), батьків – 144 (24 %).

Метою дослідження був аналіз стану організації дистанційного навчання; з'ясування проблем, що виникли в учителів, учнів та батьків; визначення потреб педагогів області щодо забезпечення освітнього процесу засобами дистанційного навчання.

Дистанційне навчання – це взаємодія учителя та учнів між собою на відстані, що відображає всі властиві процесу навчання компоненти (цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання) і реалізовується засобами інтернет-технологій або іншими засобами, що передбачають інтерактивність.

Переважає більшість опитаних батьків (85 %) та учнів (83 %) 9-11-х класів підтвердили, що на період карантину в ЗЗСО здійснюється дистанційне навчання з усіх предметів інваріантної складової, хоча 53 % батьків переконані, що воно не є повноцінною заміною очного. Про організацію дистанційного навчання лише з окремих предметів повідомили 15 % школярів та 12 % батьків. Згідно з відповідями більшості учнів (76 %), у закладах освіти під час дистанційного навчання існує сталий розклад навчальних занять.

Учні під час дистанційного навчання користуються стаціонарними комп'ютерами, ноутбуками, планшетами, смартфонами. Смартфони є у переважній більшості старшокласників (89 %), у 3 % – лише стаціонарні комп'ютери, 54 % користуються декількома девайсами. Слід звернути увагу на те, що лише смартфонами користуються 42 % респондентів (рис. 10). Такий показник використання смартфонів під час навчання змушує задуматися, адже проблема не тільки в тому, що використовуючи його, важко повноцінно виконувати навчальні завдання, а й в значній траті часу, який дитина проводить за маленьким екраном, що негативно впливає на здоров'я.

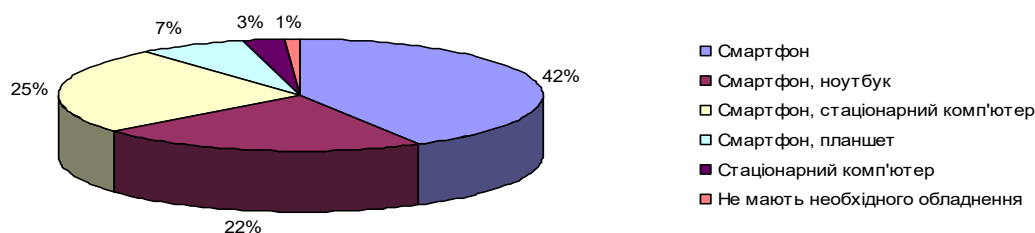

Рисунок 10 – Девайси, якими користуються учні під час дистанційного навчання

Для 67 % учителів запровадження навчання з використанням дистанційних технологій стало викликом, оскільки такого досвіду у них раніше не було. Чверть опитаних раніше застосовували ці технології під час попередніх карантинів; 5 % – для роботи з учнями, які не відвідували заклад освіти з поважних причин; 3 % повідомили, що постійно використовують технології дистанційного навчання (рис. 11).

Рисунок 11 – Досвід використання вчителями технологій дистанційного навчання

Українським важливим під час дистанційного навчання є організація ефективного спілкування учасників освітнього процесу. Більше половини старшокласників (58 %) розповіли, що координує роботу вчителів-предметників з учнями класний керівник; 41 % засвідчили, що кожен учитель комунікує з ними особисто, 30 % – лише деякі вчителі спілкуються особисто (рис. 12). Більшість школярів (60 %) завжди мають можливість поставити запитання вчителю, проте, 22 % відповіли, що не мають такої можливості, решті опитаних це не потрібно.

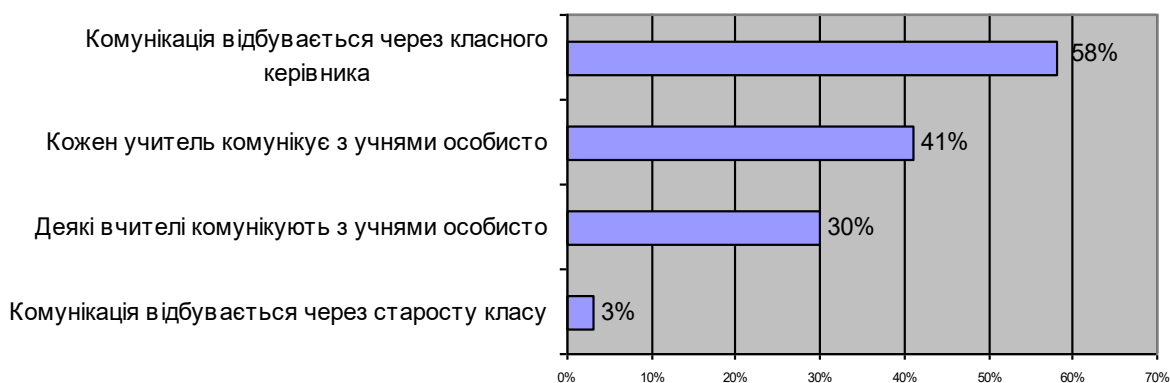

Рисунок 12 – Організація спілкування учасників освітнього процесу

Згідно з відповідями, 51 % учителів під час дистанційного навчання мають ефективний зв'язок з батьками учнів; ще 31 % відповіли, що зв'язок при необхідності існує, але зазвичай зацікавленість батьків справами дітей низька;

5 % стикаються з байдужістю, протистоянням батьків. Проте, 13 % педагогів відмітили, що отримують підтримку від батьків щодо допомоги школярам під час дистанційного навчання. Більше половини батьків (67 %), у разі потреби в отриманні інформації, мають зворотній зв'язок з учителями; 27 % спілкуються лише з класним керівником. Серед способів спілкування з педагогами 68 % опитаних обрали месенджери (Viber, Telegram, Facebook); 57 % оптимальним вважають мобільний зв'язок, 28 % – електронну пошту.

В умовах карантину заклади загальної середньої освіти використовують різні форми дистанційного навчання, програми та цифрові сервіси.

Як показало опитування вчителів, переважна більшість із них (72 %) проводили навчання із застосуванням інтерактивних матеріалів (передача відео-, аудіо-, графічної, текстової інформації); 52 % надавали консультації щодо опрацювання навчальних матеріалів із використанням засобів мобільного зв'язку; 44 % інформували учнів про необхідність перегляду телеуроків. Зустрічалися з учнями в режимі реального часу, проводили онлайн уроки, згідно з відповідями вчителів, 29 % учителів, хоча серед учнів такий варіант відповіді обрали 48 % респондентів. Можливо, педагоги мали на увазі тільки онлайн уроки, а школярі ще й індивідуальні консультації, які проводилися в режимі реального часу. Про навчання із застосування інтерактивних матеріалів (передача відео-, аудіо-, графічної, текстової інформації) повідомили 65 % опитаних. Більшість опитаних школярів (59 %) зазначили, що вчителі проводять консультації щодо опрацювання навчальних матеріалів із використанням засобів мобільного зв'язку (рис. 13). Більшість учнів (59 %) зазначили, що їм надсилається перелік параграфів підручників та вправ на самостійне опрацювання, стільки ж повідомили, що виконуються самостійні роботи.

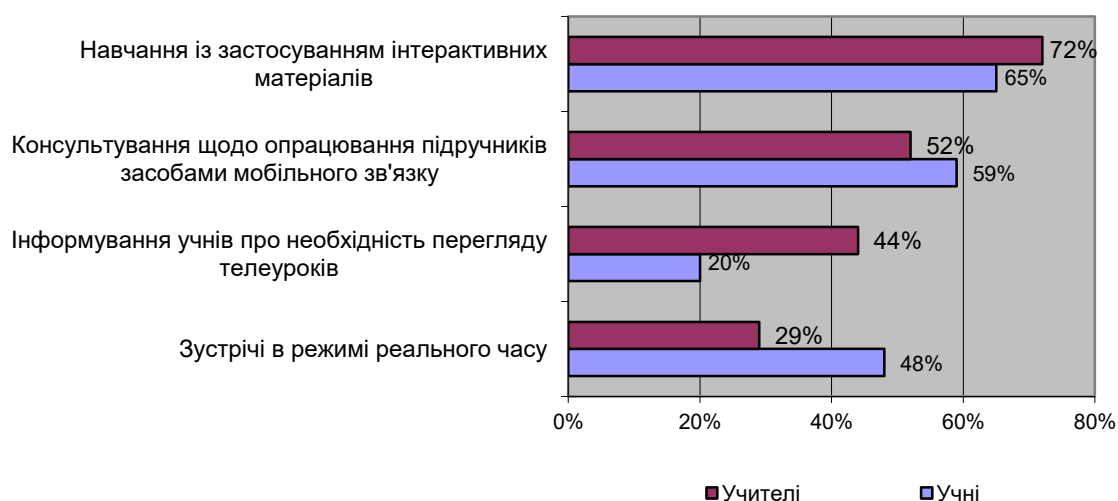

Рисунок 13 – Спосіб, в якій проводиться дистанційна робота в ЗЗСО

Під час дистанційного навчання вчителі спілкувалися з учнями в середовищі Classroom (51 %), соціальних мережах та месенджерах – 44 %, електронною поштою – 43 %. Однак слід зауважити, що незначна частка опитаних учителів Грунської селищної ради (лише 8 %) спілкувалася в

середовищі Classroom, яке є зручним для спільної роботи вчителів і учнів під час дистанційного навчання. Педагоги також працювали у синхронному режимі: використовували такі форми онлайн комунікацій, як чати (текстові, голосові, аудіо- або відео-) 51 % респондентів; режим відеоконференції – 37 %. Потребує вивчення питання створення власних веб-сайтів, блогів учителів – таку форму розміщення інформації, комунікації з учнями використовують лише 7 % педагогів (рис. 14).

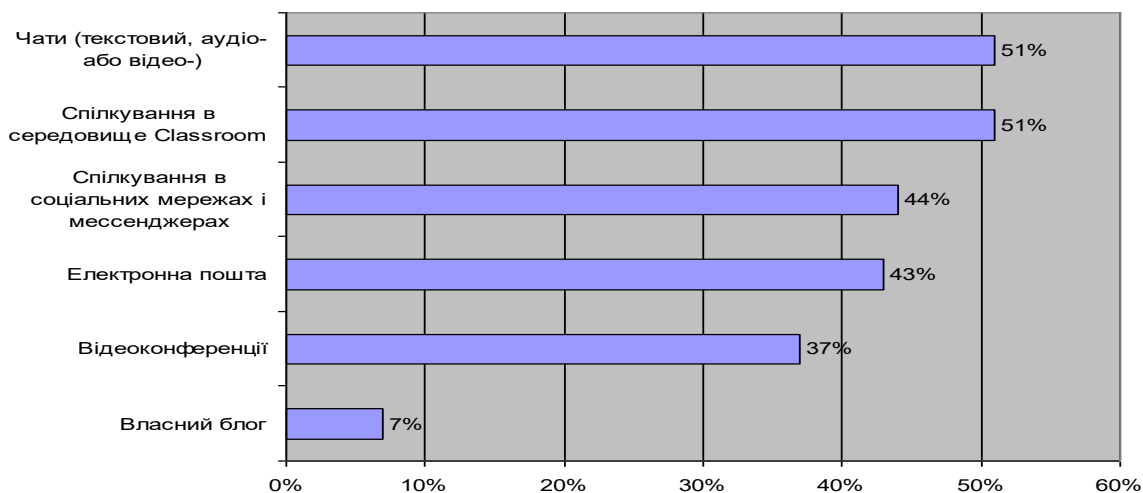

Рисунок 14 – Форми онлайн комунікації вчителів під час дистанційного навчання

Третина опитаних учителів вважає, що найбільш доцільно надсилати навчальну інформацію учням в месенджери (Viber, Telegram, Facebook); розміщувати на сайтах закладів загальної середньої освіти (24 %), Google-диску (13 %), на сайті «Нові знання» (12 %), надсилати електронною поштою (10 %), розміщувати на власному веб-сайті (7 %). Думки вчителів та учнів із цього питання не надто відрізняються, окрім зручності використання Google-диску (рис. 15). Також слід відмітити, що сайт «Нові знання» активно використовується тільки вчителями та учнями Миколаївської селищної ради.

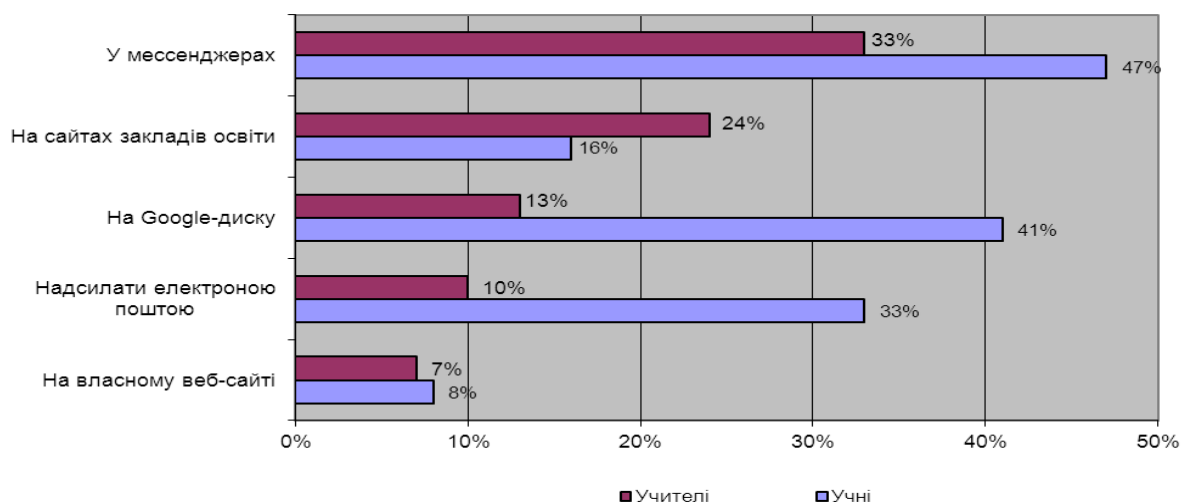

Рисунок 15 – Зручне місце для розташування навчальної інформації

Для розміщення інформації та комунікації з учнями, батьками 36 % учителів часто використовують сайт закладу загальної середньої освіти; час від часу – 49 % (у цілому, 85 %). Проте, серед відповідей учнів цей відсоток нижчий: 49 % відповіли, що сайт використовують, а 25 % обрали відповідь «ні», 26 % – «важко відповісти». Зрозуміло, що ця частка школярів теж сайтом не користується. Як бачимо з результатів опитування, потенціал сайтів закладів загальної середньої освіти використовується не в повній мірі.

Популярними інтернет-ресурсами для дистанційного навчання вчителі назвали Google Classroom (55 %), освітній проєкт «На урок» (36 %), Google Meet (32 %), Zoom (33 %), Microsoft Teams (18 %) Skype (16 %) (рис. 16).

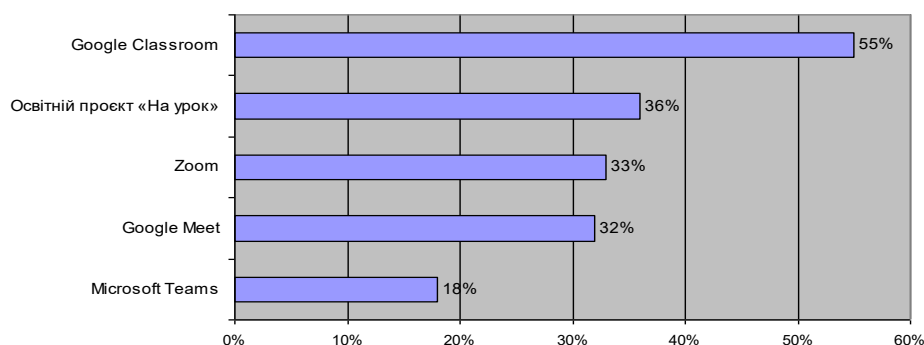
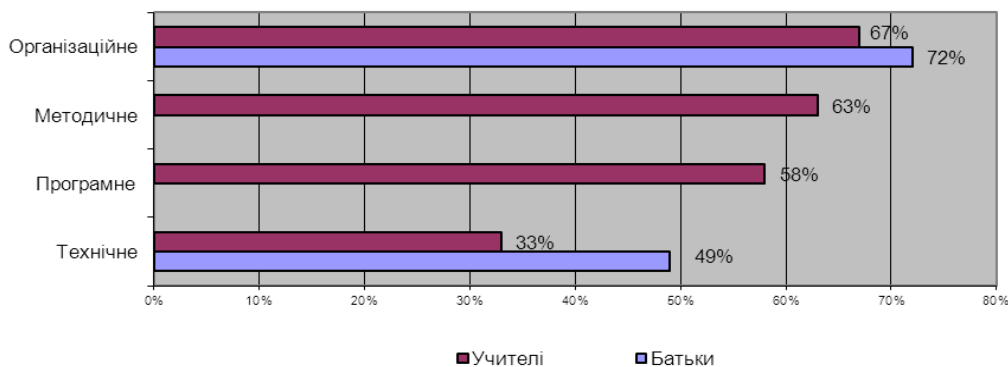

Рисунок 16 – Інтернет-ресурси, які використовують учителі під час дистанційного навчання

Для контролю та оцінювання учнів педагоги, переважно, використовують Google-форми (62 %), а також такі сервіси, як Classtime (30 %), TestPad (21 %), LearningApps (19 %).

Дистанційне навчання – складний освітній процес, якість якого забезпечує декілька складових: технічна, програмна, організаційна, методична. Учителів не задовольняє, перш за все, технічне забезпечення дистанційного навчання (56 % обрали відповідь «ні», 33 % – «так», решта – «важко відповісти»). Більшість опитаних влаштовує організаційне (67 %) та методичне (63 %) забезпечення; програмне – 58 % педагогів. Серед батьків більшість (72 %) задоволена організацією дистанційного навчання (рис. 17), чверть (15 %) обрали варіант «ні», 13 % вагаються з відповіддю.

Примітка. Батьки не оцінювали якість програмного та методичного забезпечення.

Рисунок 17 – Задоволеність якістю забезпечення дистанційного навчання

Згідно з опитуванням вчителів та батьків, ефективність дистанційного навчання залежить, перш за все, від технічного забезпечення освітнього процесу (65 % відповідей учителів, 52 % батьків); 53 % учителів та 37 % батьків зазначають, що має бути достатній рівень ІКТ-грамотності учителів і учнів. Для половини респондентів (53 % відповідей учителів, 46 % батьків) важлива мотивація учнів до навчання та налагодження ефективної взаємодії між учасниками освітнього процесу (46 % учителів, 49 % батьків). На необхідність сформованості самоосвітньої компетентності учнів указали 43% педагогів та 27 % батьків. Думки вчителів та батьків із питання ефективності дистанційного навчання не надто відрізняються (рис. 18), окрім того, що більшість батьків недооцінюють необхідність формування самоосвітньої компетентності учнів.

Рисунок 18 – Чинники, які впливають на ефективність дистанційного навчання

Під час дистанційного навчання в умовах карантину учасники освітнього процесу зіткнулись з низкою проблем та труднощів. Респонденти всіх груп проблемами у процесі реалізації дистанційного навчання назвали технічні, перш за все, низьку якість інтернет-зв'язку: на це вказали 65 % учителів, 55 % учнів та 46 % батьків. Учителі (40 %) також відмітили, що мають застаріле комп'ютерне обладнання (серед учнів на це вказали лише 9 % опитаних). Батьки, які мають дві дитини шкільного віку (21 %), також указують, що вдома не вистачає техніки для дистанційного навчання, тому що заняття у дітей відбуваються в один і той самий час; 11 % опитаних учнів не мають окремого приміщення (кімнати) для роботи під час дистанційного навчання.

Учасників дослідження (42 % учителів, 35 % батьків) також непокоїть нестача «живого» спілкування: саме в школі дитина отримує необхідні навички спілкування, їй прививаються культурні норми, вона вчиться правильно поводити себе в колективі. Серед школярів цей відсоток дорівнює 50 %, тобто кожному другому учню складно дистанційно опанувати нові теми, тому що не завжди можливо поставити запитання, отримати додаткові роз'яснення вчителя.

Значна кількість учителів (46 %) указали на відсутність в учнів уміння навчатися самостійно, серед батьків на несформованість в учнів самостійно працювати вказали 28 %, серед старшокласників важко вчитися самостійно кожному третьому з опитаних (32 %) (рис. 19).

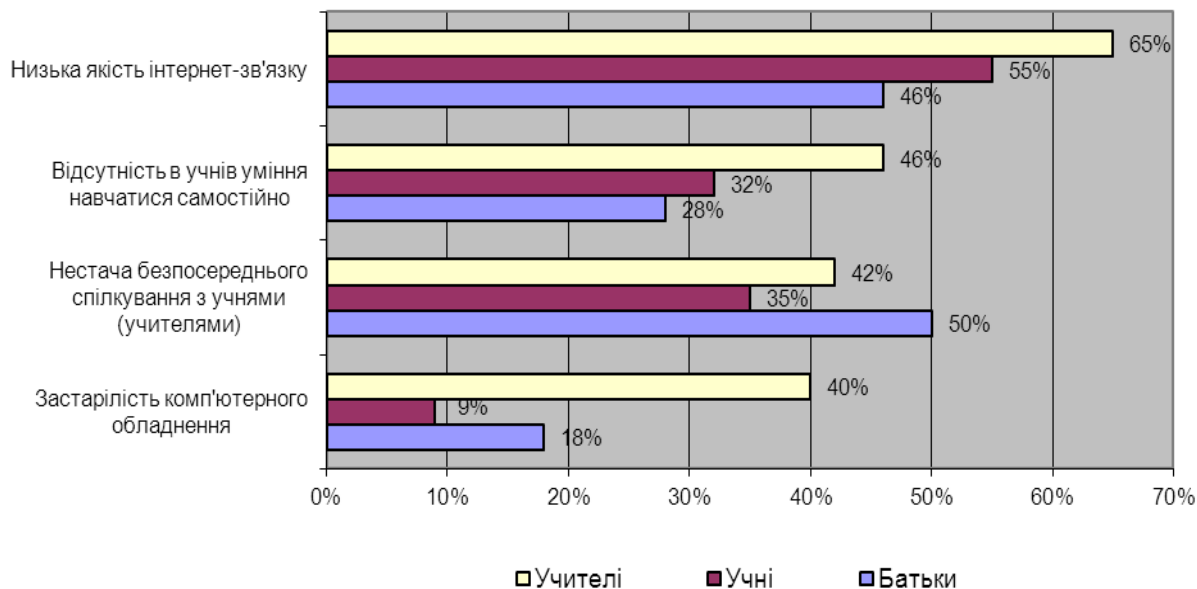

Рисунок 19 – Проблеми та труднощі, які виникають під час дистанційного навчання

Майже половину вчителів (42 %) турбує неможливість здійснювати контроль за дотриманням учнями академічної доброчесності під час виконання домашніх завдань. Педагоги також указують на значне збільшення часу під час підготовки до уроків (44 %) та недостатній рівень володіння методиками організації освітнього процесу під час дистанційного навчання (20 %).

Майже половину батьків (47 %) та 38 % учнів непокоїть значне збільшення часу, який потрібно приділяти навчанню в умовах дистанційної освіти. Батьки зазначають, що під час дистанційного навчання школярі потребують більшої підтримки, але вони не мають достатньо часу та знань, щоб допомагати дітям.

Згідно з відповідями учнів, під час дистанційного навчання 47 % із них завжди виконують домашні завдання самостійно; більшість час від часу потребують допомоги батьків чи радяться з однокласниками; 11 % працюють з репетиторами (рис. 20). Третина опитаних учнів (32 %) відповіли, що під час дистанційного навчання вони додатково займаються самоосвітою.

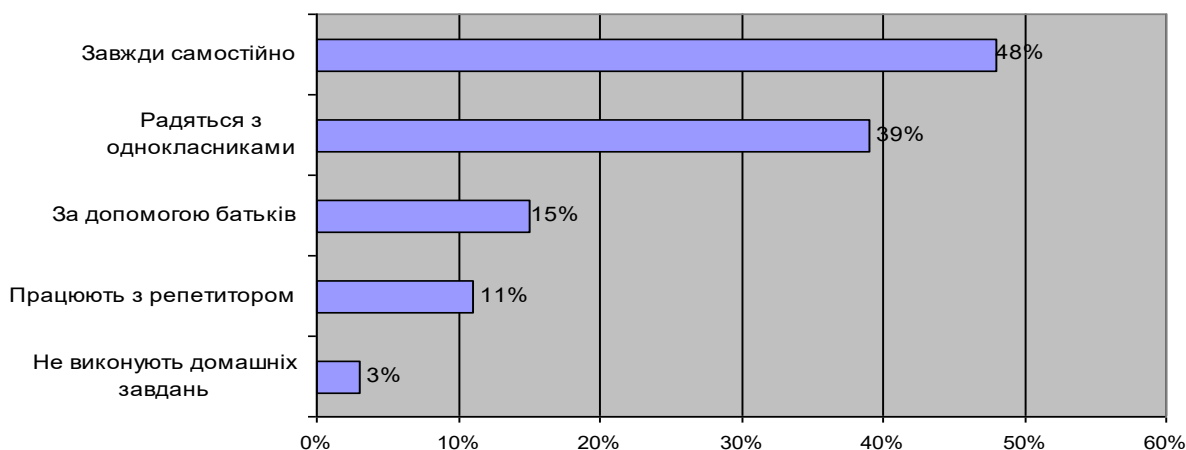

Рисунок 20 – Виконання учнями домашніх завдань під час дистанційного навчання

Менше половини опитаних учнів (42 %) у своїх анкетах вказали, що їм подобається навчатися дистанційно. Проте, майже третина (31 %) зазначили, що таке навчання їм не подобається, решта не визначилися з відповіддю. Серед причин негативного ставлення до дистанційного навчання школярі називають брак безпосереднього спілкування з учителями (53 %) та однолітками (46 %). Учні вказують на те, що збільшилося навчальне навантаження (41 %), знизився рівень знань (30 %); для 35 % опитаних суттєвими є технічні проблеми (відсутність необхідного обладнання, якість інтернет-зв'язку) (рис. 21).

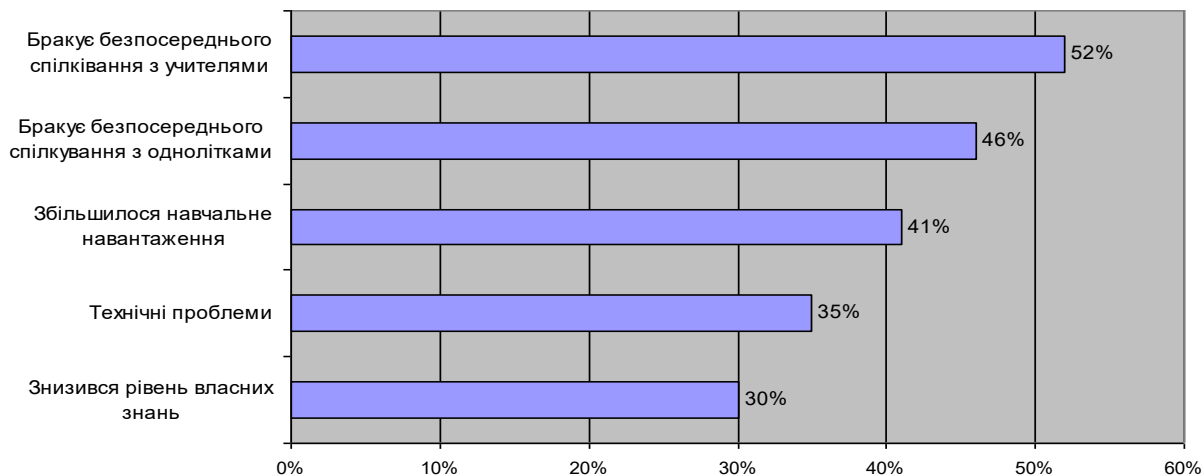

Рисунок 21 – Труднощі, які виникають від час дистанційного навчання (серед учнів, яким воно не подобається)

Інтернет-інструменти забезпечують суттєву універсальність і можливості для взаємодії учасників освітнього процесу, але успішність дистанційного навчання залежить від здатності педагогів їх використовувати. Для багатьох учителів адаптація до дистанційного навчання пов'язана з потребою здобуття знань про цілий спектр засобів ІКТ, оволодіння методиками організації освітнього процесу під час дистанційного навчання.

Кожен учитель розуміє, що без підвищення кваліфікації, оволодіння сучасними методиками навчання він не зможе ефективно працювати: дві третини опитаних вважають, що їм необхідно працювати у напрямку подальшого опанування технологій дистанційного навчання, набуття практичних навичок із нових прогресивних методів навчання (51%), удосконалення власної ІКТ-компетентності (49%), вивчення досвіду колег щодо застосування технологій дистанційного навчання (41%).

На запитання «Якими інструментами дистанційного навчання Ви бажаєте оволодіти?» були отримані такі відповіді: створення відеоуроку, відеоролику (51%); використання он-лайн дошок (45%); роботою інтерактивних сервісів миттєвого опитування (41%); створення тестів з автоматичною перевіркою (40%); організації цифрової творчості учнів (25%) (рис. 22).

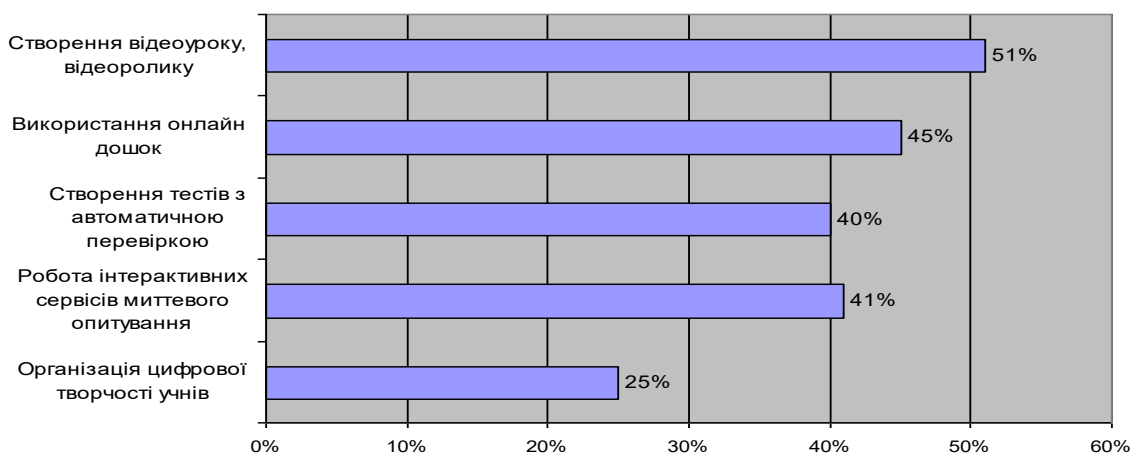

Рисунок 22 – Інструменти дистанційного навчання, якими вчителі бажають оволодіти

Більшість педагогів (65%) бажають навчатися основам дистанційного навчання очно на курсах підвищення кваліфікації; 39% – відвідувати практикуми, курси, тренінги, що проводяться громадськими організаціями; 28% опитаних вважають, що можуть опанувати матеріал самостійно, вивчаючи досвід колег та використовуючи інтернет-джерела. Дистанційно, спілкуючись з викладачами он-лайн, хотіли б навчатися 24% педагогів (рис. 23).

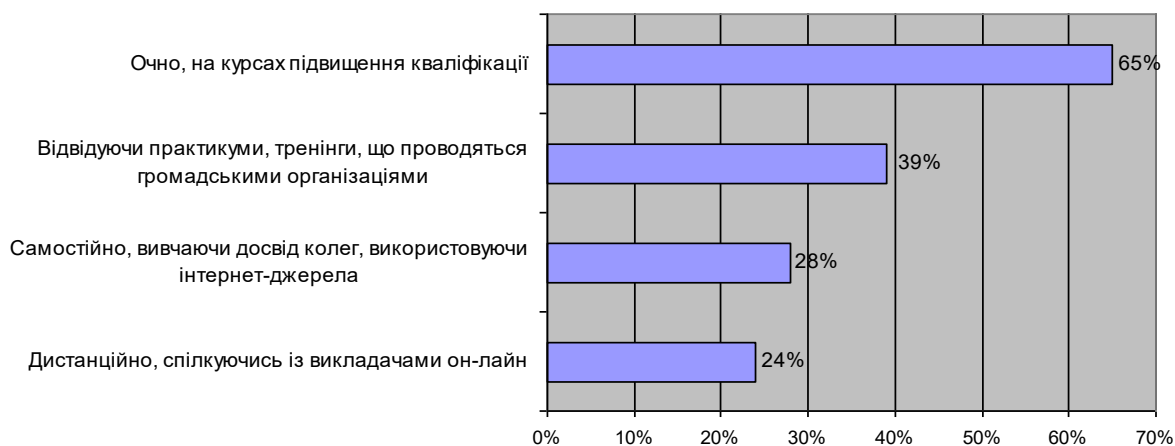

Рисунок 23 – Спосіб, у який учителям зручно навчатися технологіям дистанційного навчання

Дистанційне навчання має право на існування не лише під час карантину, воно є перспективним в організації освітнього процесу в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій. Таке навчання у разі потреби дозволяє забезпечити індивідуальну освітню траєкторію для дітей, які з різних причин не можуть відвідувати заклад освіти. Про своє бажання використовувати технології дистанційного навчання після завершення карантину вказали 65 % опитаних вчителів. Водночас, 10 % опитаних зазначили, що у своїй подальшій роботі не використовуватимуть технології дистанційного навчання, кожен п'ятий (25 %) не визначився з відповіддю.

Висновки

1. Переважна більшість опитаних батьків (85 %) та учнів (83 %) 9-11-х класів підтвердили, що на період карантину в ЗЗСО здійснюється дистанційне навчання з усіх предметів інваріантної складової, хоча 53 % батьків переконані, що воно не є повноцінною заміною очного. Про організацію дистанційного навчання лише з окремих предметів повідомили 15 % школярів та 12 % батьків.

2. Учні під час дистанційного навчання користуються стаціонарними комп'ютерами, ноутбуками, планшетами, смартфонами. Смартфони є у переважній більшості старшокласників (89 %), у 3 % – лише стаціонарні комп'ютери, 54 % користуються декількома девайсами. Слід звернути увагу на те, що лише смартфонами користуються 42 % респондентів. Такий показник використання смартфонів під час навчання змушує задуматися, адже проблема не тільки в тому, що використовуючи його, важко повноцінно виконувати навчальні завдання, а й в значній траті часу, який дитина проводить за маленьким екраном, що негативно впливає на здоров'я.

3. Для 67 % учителів запровадження навчання з використанням дистанційних технологій стало викликом, оскільки такого досвіду у них раніше не було. Чверть опитаних раніше застосовували ці технології під час попередніх карантинів; 5 % – для роботи з учнями, які не відвідували заклад освіти з поважних причин; 3 % повідомили, що постійно використовують технології дистанційного навчання.

4. Украв важливим під час дистанційного навчання є організація ефективного спілкування учасників освітнього процесу. Комунікація учасників освітнього процесу організована таким чином: більше половини старшокласників (58 %) розповіли, що координує роботу вчителів-предметників з учнями класний керівник; 41 % засвідчили, що кожен учитель комунікує з ними особисто, 30 % – лише деякі вчителі спілкуються з учнями особисто.

5. Опитування вчителів засвідчило, що 51 % із них під час дистанційного навчання мають ефективний зв'язок з батьками учнів; ще 31 % відповіли, що зв'язок при необхідності існує, але зазвичай зацікавленість батьків справами дітей низька. Згідно з відповідями батьків, 67 % у разі потреби в отриманні

інформації, мають зворотній зв'язок з учителями; 27 % спілкуються лише з класним керівником.

6. Як показало опитування вчителів, переважна більшість із них (72 %) проводили навчання із застосуванням інтерактивних матеріалів (передача відео-, аудіо-, графічної, текстової інформації); 44 % інформували учнів про необхідність перегляду телеуроків. Зустрічалися з учнями в режимі реального часу, проводили онлайн уроки 29 % учителів.

7. Про навчання із застосування інтерактивних матеріалів (передача відео-, аудіо-, графічної, текстової інформації) повідомили 65 % учнів старших класів. Більшість учнів (59 %) зазначили, що їм надсилається перелік параграфів підручників та вправ для самостійного опрацювання, стільки ж повідомили, що виконуються самостійні роботи.

8. Під час дистанційного навчання вчителі спілкувалися з учнями в середовищі Classroom (51 %), електронною поштою – 43 %, соціальних мережах та месенджерах – 44 %. Педагоги також працювали у синхронному режимі: використовували такі форми онлайн комунікацій, як чати (текстові, голосові, аудіо- або відео-) 51 % респондентів; режим відеоконференції – 37 %. Потребує вивчення питання створення власних веб-сайтів, блогів учителів – таку форму розміщення інформації, комунікації з учнями використовують лише 7 % педагогів.

9. Популярними інтернет-ресурсами для дистанційного навчання вчителі назвали Google Classroom (55 %), освітній проєкт «На урок» (36 %), Google Meet (32 %), Zoom (33 %), Microsoft Teams (18 %), Skype (16 %).

Для контролю та оцінювання учнів педагоги, переважно, використовують Google-форми (62 %), а також такі сервіси, як Classtime (30 %), TestPad (21 %), LearningApps (19 %).

10. Третина опитаних учителів вважає, що найбільш доцільно надсилати навчальну інформацію учням в месенджери (Viber, Telegram, Facebook); розміщувати на сайтах закладів загальної середньої освіти (24 %), Coogole-диску (13 %), на сайті «Нові знання» (12 %), надсилати електронною поштою (10 %). Для половини учнів більш зручними є месенджери та Coogole-диск.

11. Для розміщення інформації та комунікації з учнями, батьками 36 % учителів часто використовують сайт закладу загальної середньої освіти; час від часу – 49 % (у цілому, 85 %). Проте, серед відповідей учнів цей відсоток нижчий: 49 % відповіли, що сайт використовують, а 25 % обрали відповідь «ні», 26 % – «важко відповісти». Як бачимо з результатів опитування, потенціал сайтів закладів загальної середньої освіти використовується не в повній мірі.

12. Дистанційне навчання – складний освітній процес, якість якого забезпечує декілька складових: технічна, програмна, організаційна, методична. Учителів не задовольняє, перш за все, технічне забезпечення дистанційного навчання (56 % обрали відповідь «ні», 33 % – «так», решта – «важко відповісти»). Більшість опитаних влаштовує організаційне (67 %) та методичне (63 %) забезпечення; програмне – 58 % педагогів. Серед батьків більшість

(72 %) задоволена організацією дистанційного навчання, 15 % обрали варіант «ні», 13 % вагаються з відповіддю.

13. Згідно з опитуванням учителів та батьків, ефективність дистанційного навчання залежить від технічного забезпечення освітнього процесу (65 % відповідей учителів, 52 % батьків); 53 % учителів та 37 % батьків зазначають, що має бути достатній рівень ІКТ-грамотності учителів і учнів. Для половини респондентів (53 % учителів, 46 % батьків) важлива мотивація учнів до навчання та налагодження ефективної взаємодії між учасниками освітнього процесу (46 % учителів, 49 % батьків). На необхідність сформованості самоосвітньої компетентності учнів указали 43 % педагогів та 27 % батьків.

14. Під час дистанційного навчання в умовах карантину учасники освітнього процесу зіткнулись з низкою проблем та труднощів. Респонденти всіх груп проблемами у процесі реалізації дистанційного навчання назвали технічні, перш за все, низьку якість інтернет-зв'язку: на це вказали 65 % учителів, 55 % учнів та 46 % батьків. Учителі (40 %) також відмітили, що мають застаріле комп'ютерне обладнання (серед учнів на це вказали лише 9 % опитаних). Батьки, які мають дві дитини шкільного віку (21 %), указують, що вдома не вистачає техніки для дистанційного навчання.

15. Учасників дослідження (42 % учителів, 35 % батьків) непокоїть нестача «живого» спілкування. Серед школярів цей відсоток дорівнює 50 %, тобто кожному другому учню складно дистанційно опанувати нові теми, тому що не завжди можливо поставити запитання, отримати додаткові роз'яснення вчителя.

16. Значна кількість учителів (46 %) указали на відсутність в учнів умінь навчатися самостійно, серед батьків на несформованість в учнів самостійно працювати вказали 28 %, серед учнів старших класів важко вчитися самостійно кожному третьому з опитаних (32 %).

17. Майже половину батьків (47 %) та 38 % учнів непокоїть значне збільшення часу, який потрібно приділяти навчанню в умовах дистанційної освіти. Батьки зазначають, що під час дистанційного навчання школярі потребують більшої підтримки, але вони не мають достатньо часу та знань, щоб допомагати дітям.

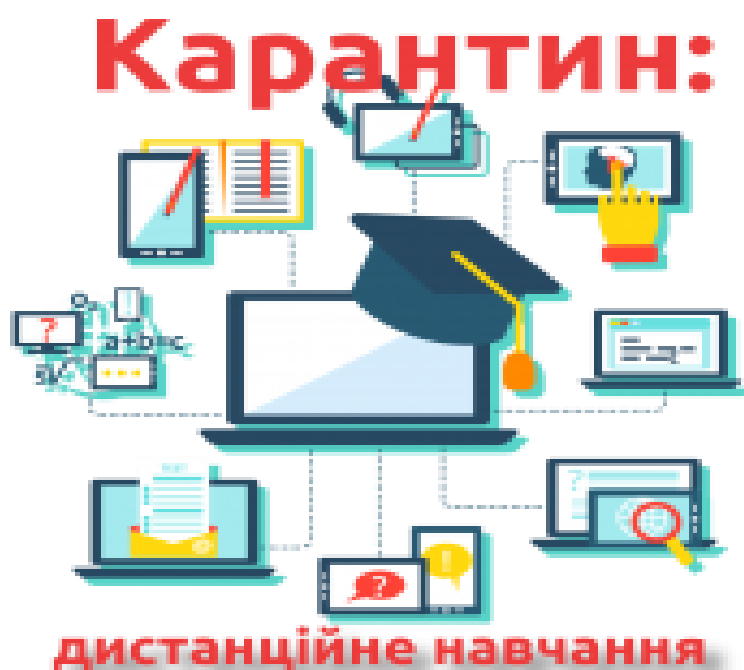
18. Згідно з відповідями учнів, під час дистанційного навчання 47 % із них завжди виконують домашні завдання самостійно; більшість час від часу потребують допомоги батьків чи радяться з однокласниками; 11 % працюють з репетиторами.

19. Кожен учитель розуміє, що без підвищення кваліфікації, оволодіння сучасними методиками навчання він не зможе ефективно працювати: дві третини опитаних вважають, що їм необхідно працювати у напрямку подальшого опанування технологій дистанційного навчання, набуття практичних навичок із нових прогресивних методів навчання (51 %), удосконалення власної ІКТ-компетентності (49 %), вивчення досвіду колег щодо застосування технологій дистанційного навчання (41 %).

20. Учителі бажають оволодіти такими інструментами дистанційного навчання: створення відеоуроку, відеоролику (52 %); використання он-лайн дошок (45 %); роботою інтерактивних сервісів миттєвого опитування (41 %); створення тестів з автоматичною перевіркою (40 %); організації цифрової творчості учнів (25 %).

21. Більшість педагогів (65 %) бажають навчатися основам дистанційного навчання очно на курсах підвищення кваліфікації; 39 % – відвідувати практикуми, курси, тренінги, що проводяться громадськими організаціями; 28 % опитаних вважають, що можуть опанувати матеріал самостійно, вивчаючи досвід колег та використовуючи інтернет-джерела. Дистанційно, спілкуючись з викладачами онлайн, хотіли б навчатися 24 % учителів.

22. Дистанційне навчання має право на існування не лише під час карантину, воно є перспективним в організації освітнього процесу в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій. Таке навчання, у разі потреби, дозволяє забезпечити індивідуальну освітню траєкторію для дітей, які з різних причин не можуть відвідувати заклад освіти. Про своє бажання використовувати технології дистанційного навчання після завершення карантину вказали 65 % опитаних вчителів. Водночас, 10 % опитаних зазначили, що у своїй подальшій роботі не використовуватимуть технології дистанційного навчання, кожен четвертий (25 %) не визначився з відповіддю.

2.5. Моніторингове дослідження стану сформованості самоосвітньої компетентності учнів закладів загальної середньої освіти

Однією з ключових (базових) компетентностей, яку набувають учні закладів загальної середньої освіти під час навчання є вміння вчитися впродовж життя та її похідна – самоосвітня компетентність.

Самоосвітня компетентність – це готовність і здатність особистості до самостійного, систематичного пізнання, саморозвитку впродовж життя. Формуючи особистість, здатну до саморозвитку, реалізується модель розвитку випускника, спроможного до самостійного розв’язання проблем, здібного до творчості та самореалізації. Роботі з формування та розвитку відповідних умінь і навиків передує діагностика стану сформованості самоосвітньої компетентності в учнів, аналіз існуючих у них прогалин і труднощів у навчанні. Своєчасне виявлення проблем школярів істотно полегшує пошук шляхів їхнього подолання.

У листопаді 2020 року було проведено моніторингове дослідження стану сформованості самоосвітньої компетентності учнів закладів загальної середньої освіти. Метою дослідження був аналіз діяльності учителів закладів загальної середньої освіти щодо формування самоосвітньої компетентності учнів, діагностика сформованості самоосвітньої компетентності школярів.

Дослідження проводилось методом анкетування вчителів, учнів та їхніх батьків із 14 закладів загальної середньої освіти Глухівської та Путивльської міських територіальних громад. У дослідженні взяли участь 1005 респондентів, із них: учителів – 248 (25 %), учнів 7-х класів – 314 (31 %), учнів 10-х класів – 159 (16 %), батьків – 284 (28 %).

Учителям і батькам було запропоновано запитання щодо основних причин низької успішності учнів. На думку більшості опитаних (59 % учителів та 34 % батьків), основними причинами низької успішності учнів є небажання та неготовність працювати самостійно, а також відсутність у школярів навчально-пізнавального інтересу, мотивації до навчання (51 % відповідей учителів та 33 % батьків). Серед інших причин респонденти називають нерозвинену пам’ять, слабку зосередженість, розсіяну увагу; недисциплінованість, безвідповідальність учнів; несформованість загальних навчально-пізнавальних навичок (рис. 24).

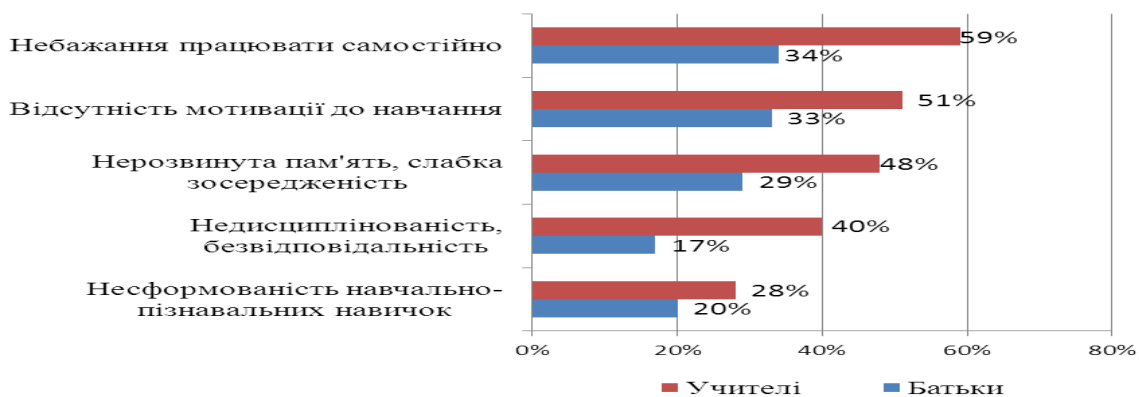

Рисунок 24 – Причини низької успішності учнів

Як бачимо, неуспішність у навчанні вчителі та батьки, перш за все, пов'язують з причинами, які свідчать про несформованість в учнів самоосвітньої компетентності, компонентами якої є відсутність пізнавального інтересу, активності; невміння працювати самостійно; несформованість ключових навчально-пізнавальних навиків (уміння узагальнювати, систематизувати, знаходити причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки тощо).

Самоосвітня компетентність включає такі основні складові:

- сформованість пізнавального інтересу, позитивної навчальної мотивації;
- уміння планувати свою освітню траєкторію, відповідати за результати навчальної діяльності;
- володіння прийомами пізнавальної діяльності;
- готовність до самоосвіти, наявність навиків самостійної роботи;
- здатність до самооцінки, самоконтролю.

В освітньому процесі значимими стають організаторська й консультативна функції педагога, спрямовані на організацію процесу ефективного самонавчання учнів. Учитель має стати організатором творчого процесу, керівником пізнавальної діяльності учнів, консультантом їхньої самостійної роботи. Формування самоосвітньої компетентності учнів, його здатності до навчання впродовж життя потребує від педагога вміння визначати інтереси та діагностувати можливості дитини, докладати зусиль до створення умов для самоосвітньої діяльності учнів, постійно відслідковувати результати їхньої роботи. Про власну готовність до організації самоосвітньої діяльності учнів засвідчили 47 % учителів; 45 % учителів вважають себе потенційно готовими, але на практиці з різних причин ця готовність не реалізується чи реалізується частково; 8 % вважають, що організація самоосвітньої діяльності учнів не є обов'язковою, залучення до самоосвіти не має бути систематичним; абсолютно не готових не виявилось.

Учителям були запропоновані запитання щодо їхньої діяльності за напрямом формування самоосвітньої компетентності учнів. Переважна більшість опитаних респондентів зазначили, що вони постійно мотивують учнів до пізнавальної діяльності (91 % відповідей); завжди підтримують ініціативність та самостійність учнів (94 %), реалізацію їхніх індивідуальних можливостей і якостей (84 %).

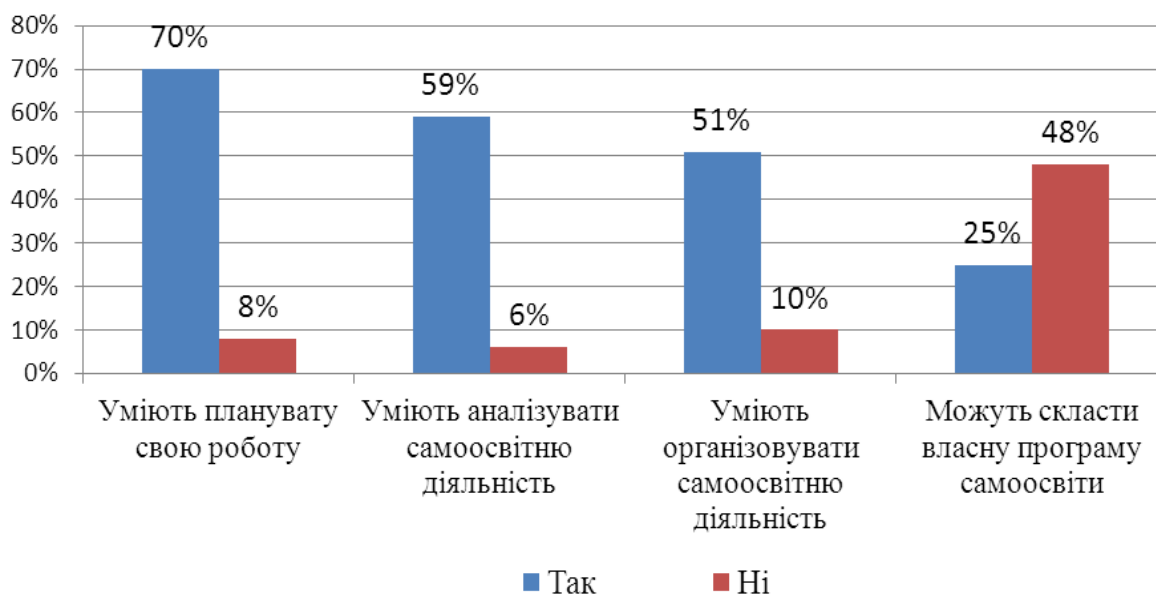
Однак, відповіді учнів 10-х класів свідчать, що проблема пізнавальної мотивації залишається актуальною. Більшість десятикласників усвідомлюють, що освіта є важливим чинником успішної самореалізації в житті (79 %); прагнуть до саморозвитку (74 %). Мотиви, якими керуються більшість учнів, є соціальними (за класифікацією А.К. Маркової): вони навчаються заради того, щоб вступити до закладу вищої освіти (78 %); реалізувати власні можливості, розвинути свої здібності (51 %); пізнати корисне, потрібне в подальшому житті (47 %). Водночас пізнавальну мотивацію («учусь тому, що цікаво, подобається дізнаватися нове») виявляє менша частина школярів (39 %) (рис. 25).

Рисунок 25 – Мотиви навчання (відповіді учнів 10-х класів)

Спираючись на результати опитування вчителів, можна констатувати, що 76 % респондентів навчають учнів умінню планувати, оцінювати результати власної діяльності, 47 % – прийомам організації, самоаналізу. Проте, менше половини з них (40 %) планують самоосвітню діяльність учнів та відслідковують динаміку розвитку самоосвітніх умінь дитини, 27 % формують групи учнів за рівнем готовності до самоосвітньої діяльності.

Згідно з самооцінкою, учні 10-х класів уміють визначати мету, планувати свою діяльність (70 % відповіли «так»), організувати самоосвітню діяльність (51 %), аналізувати та контролювати освітню діяльність (59 %). Однак, власну програму самоосвіти можуть скласти лише чверть опитаних старшокласників (рис. 26).

Примітка: Решта респондентів обрали відповідь «час від часу».

Рисунок 26 – Сформованість організаційної складової самоосвітньої компетентності (відповіді учнів 10-х класів)

Самоосвітня компетентність особистості передбачає наявність відповідальності за результати власної діяльності. Проте, менше третини (28 %) десятикласників усвідомлюють, що сам учень відповідає за результати навчання; 37 % переконані, що учитель та учень несуть однакову відповідальність за якість освіти, а доволі значний відсоток опитаних (35 %) перекладають відповідальність на вчителя.

Однією з важливих складових, що забезпечує сформованість самоосвітньої компетентності, здатність до навчання є сформованість загальнонавчальних навичок учня. Спільні для всіх компетентностей наскрізні пізнавальні вміння (здобувати та систематизувати інформацію, установлювати причинно-наслідкові зв'язки, критично мислити, формулювати висновки, логічно обґрунтовувати власну думку тощо) є необхідними для освоєння будь-якого предмета.

Більшість учителів (69 %) зазначили, що вони формують загальні навчально-пізнавальні навички, розумово-інтелектуальні вміння в учнів; навчають умінню критично оцінювати інформацію, аргументувати власні висловлювання (83 %), знаходити інформацію, працювати з нею (55 %). Згідно з опитуванням учнів 10-х класів, володіють різними навчально-пізнавальними навиками від 39 % до 68 % респондентів.

Основними навчально-пізнавальними навиками володіють, як видно з наведеної нижче таблиці, у середньому, близько половини опитаних учнів 10-х класів (таблиця 4).

Таблиця 4

Володіння учнями навчально-пізнавальними навичками
(відповіді учнів 10-х класів)

Уміння	Кількість відповідей у %		
	Так	Час від часу	Ні
Робити висновки	68	26	6
Аргументувати власні висловлювання	62	33	5
Знаходити головне, суттєве в тексті, повідомленні	58	38	4
Узагальнювати та систематизувати інформацію	56	37	7
Виявляти протилежності	54	42	4
Порівнювати, знаходити аналогії	51	38	11
Знаходити докази, формулювати доводи	41	43	16
Встановлювати причинно-наслідкові зв'язки	39	45	16

Відповідаючи на запитання «Чи готові учні, яких Ви навчаєте, до систематичної самостійної роботи?», 17 % опитаних учителів та 31 % батьків надали позитивну відповідь; 15 % учителів та 6 % батьків вважають, що більшість учнів не можуть працювати самостійно; інші зазначили, що учні до цієї роботи готові за певних умов (рис. 27).

Примітка: 5 % батьків не змогли визначитися з відповіддю.

Рисунок 27 – Готовність учнів до систематичної самостійної роботи

Цілеспрямований розвиток у школярів навичок самостійного здобуття знань – це один зі шляхів підвищення якості освіти. Ефективне формування та розвиток цих умінь передбачає відповідне організаційне та методичне забезпечення освітнього процесу. Спочатку учні опановують прийоми роботи з різноманітними джерелами інформації, елементами пізнавальної діяльності (уміння аналізувати прочитане, складати конспект, робити висновки тощо). Далі, у самостійній навчально-пізнавальній діяльності з'являються елементи творчості. Це досягається шляхом створення відповідних умов, які стимулюють виникнення та розвиток в учнів потреби в самоосвіті, прагнення до активної пізнавальної діяльності. Для найкращого самостійного опрацювання навчального матеріалу вчителі використовують різноманітні види завдань: творчі завдання (58 % відповідей); складання конспектів і планів, робота з різними джерелами інформації (53 %); пошукові, проблемні завдання (30 %); самостійне складання завдань до теми (24 %); підготовка рефератів, повідомлень, презентацій (22 %) (рис. 28).

Рисунок 28 – Види завдань, які вчителі найчастіше використовують для опрацювання учнями навчального матеріалу

Результати анкетування учнів 10-х класів свідчать про те, що вони найчастіше отримують такі домашні завдання: повторити та закріпити матеріал, вивчений у класі (74 % відповідей); потренуватися у розв'язанні типових задач (63 %); підготувати повідомлення, виступ, презентацію (38 %); самостійно опрацювати тему (28 %); виконати творче завдання (26 %); скласти план, конспект (26 %); (рис. 29). Як бачимо, учні отримують недостатньо завдань, які формують у них пізнавальну ініціативу; уміння самостійно знаходити та аналізувати інформацією, відбирати суттєве, головне.

Рисунок 29 – Види домашніх завдань, які найчастіше отримують учні (відповіді учнів 10-х класів)

Слід зазначити, що майже третина опитаних учителів (31 %) ніколи не дають учням довгострокові домашні завдання, 17 % – науково-дослідні завдання, 10 % – творчі завдання. Однак, саме такі типи завдань мотивують дитину до пошуку нового, формують пізнавальний інтерес, спонукають виявити ініціативу та самостійність.

Анкетування учнів 10-х класів показало, що лише третина з них (34 %) завжди виконує домашні завдання самостійно; 33 % – радяться з однокласниками, 19 % – звертаються за допомогою до батьків, 14 % – працюють з репетиторами (рис. 30).

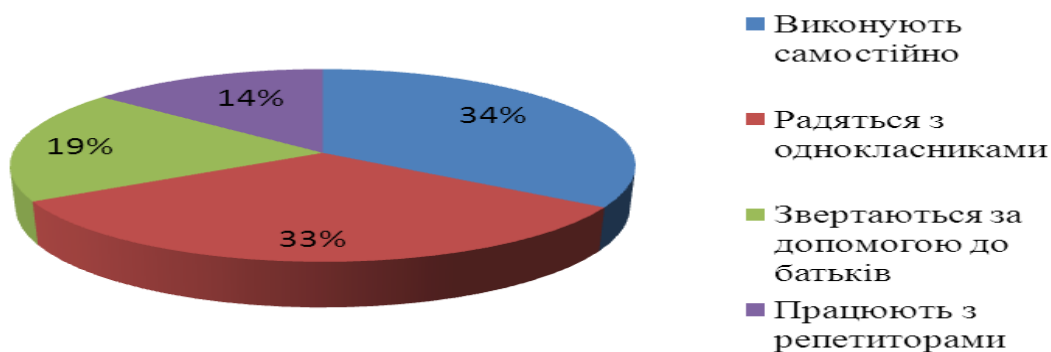

Рисунок 30 – Допомога, якою користуються учні у процесі виконання домашніх завдань

Батьки називають такі труднощі, які помітно знижують якість (інтенсивність) самостійної роботи учнів:

- учень не відчуває потреби, зацікавленості у додатковій самостійній роботі (39 % відповідей);
- учень не бажає працювати самостійно (30 %);
- учень не прагне до саморозвитку, самореалізації (19 %);
- учень не може планувати, організовувати самостійну діяльність (18 %);
- учень не може об'єктивно оцінювати свою роботу (11 %);
- учень не володіє загально навчальними вміннями (виділяти головне, систематизувати інформацію, робити висновки тощо) (9 %).

Сучасний випускник закладу загальної середньої освіти має бути готовим до саморозвитку, неперервної самоосвіти упродовж життя. Проте, формування самоосвітньої компетентності – процес складний, довготривалий. Найпростіші навички самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації учень опановує з початку навчання; лише згодом набуває звичок систематично займатися самоосвітою, організовувати її від планування до оцінки результатів.

Одним із завдань моніторингового дослідження було вивчення сформованості окремих складових самоосвітньої компетентності учнів середньої школи. Учням 7-х класів було запропоновано анкету «Чи вмієш ти вчитися?» (за методикою Селевка Г.К.). Питання анкети стосувались наявності пізнавального інтересу в учнів, прагнення до саморозвитку, їхніх загальнонавчальних умінь та навчально-організаційних навичок, здатності аналізувати й оцінювати свою роботу. За результатами самооцінки респондентів, були отримані такі результати: високий рівень сформованості самоосвітньої компетентності мають 6 % респондентів, достатній – 47 %, середній – 42 %, низький – 5 % (рис. 31).

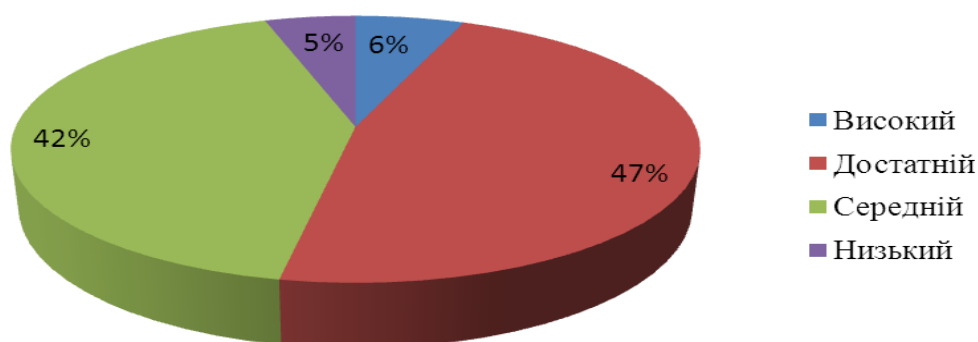

Рисунок 31 – Рівень сформованості самоосвітньої компетентності учнів 7-х класів

Аналіз анкет учнів виявив, що учні 7-х класів рідше, ніж десятикласники, виявляють ініціативу в навчанні, планують свої заняття, аналізують результати своєї діяльності; їм складно правильно розподіляти свій час, доводити розпочате до кінця, критично оцінювати свою роботу.

Висновки

1. На думку більшості опитаних (59 % учителів та 34 % батьків), основними причинами низької успішності учнів є небажання та неготовність працювати самостійно, а також відсутність у школярів навчально-пізнавального інтересу, мотивації до навчання (51 % учителів та 33 % батьків).

2. Про власну готовність до організації самоосвітньої діяльності учнів засвідчили 47 % учителів; 45 % учителів вважають себе потенційно готовими, але на практиці з різних причин ця готовність не реалізується чи реалізується частково; 8 % вважають, що організація самоосвітньої діяльності учнів не є обов'язковою, залучення до самоосвіти не має бути систематичним; абсолютно не готових не виявилось.

3. Переважна більшість опитаних респондентів зазначили, що вони постійно мотивують учнів до пізнавальної діяльності (91 %); завжди підтримують ініціативність та самостійність учнів (94 %), реалізацію їхніх індивідуальних можливостей і якостей (84 %).

4. Більшість учнів 10-х класів усвідомлюють, що освіта є важливим чинником успішної самореалізації в житті (79 %); прагнуть до саморозвитку (74 %). Мотиви, якими керуються учні, є, переважно, соціальними: вони навчаються заради того, щоб вступити до закладу вищої освіти (78 %); реалізувати власні можливості, розвинути свої здібності (51 %); пізнати корисне, потрібне в подальшому житті (47 %). Водночас пізнавальну мотивацію («учусь тому, що цікаво, подобається дізнаватися нове») виявляє менша частина школярів (39 %).

5. Більшість учителів (76 %) навчають учнів умінню планувати, оцінювати результати власної діяльності, 47 % – прийомам організації, самоаналізу. Проте, менше половини з них (40 %) планують самоосвітню діяльність учнів та відслідковують динаміку розвитку самоосвітніх умінь дитини, 27 % формують групи учнів за рівнем готовності до самоосвітньої діяльності.

6. Згідно з самооцінкою, учні 10-х класів уміють визначати мету, планувати свою діяльність (70 % відповіли «так»), організувати самоосвітню діяльність (51 %), аналізувати та контролювати освітню діяльність (59 %). Однак, власну програму самоосвіти можуть скласти лише чверть опитаних учнів 10-х класів.

7. Менше третини (28 %) десятикласників усвідомлюють, що сам учень відповідає за результати навчання; 37 % переконані, що учитель та учень несуть однакову відповідальність за якість освіти, а доволі значний відсоток опитаних (35 %) перекладають відповідальність на вчителя.

8. Більшість учителів (69 %) зазначили, що вони формують загальні навчально-пізнавальні навички, розумово-інтелектуальні вміння в учнів; навчають умінню критично оцінювати інформацію, аргументувати власні висловлювання (83 %), знаходити інформацію, працювати з нею (55 %). Згідно з опитуванням учнів 10-х класів, володіють різними навчально-пізнавальними навиками від 39 % до 68 % респондентів (у середньому, близько половини).

9. Лише 17 % учителів та 31 % батьків впевнені, що учні готові до самостійної роботи; 15 % учителів та 6 % батьків вважають, що більшість учнів не можуть працювати самостійно; інші зазначили, що учні до цієї роботи готові за певних умов.

10. Для найкращого самостійного опрацювання навчального матеріалу вчителі використовують різноманітні види завдань: творчі завдання (58 %); складання конспектів і планів, робота з різними джерелами інформації (53 %); пошукові, проблемні завдання (30 %); самостійне складання завдань до теми (24 %); підготовка рефератів, повідомлень, презентацій (22 %).

11. Учні 10-х класів найчастіше отримують такі домашні завдання: повторити та закріпити матеріал, вивчений у класі (74 %); потренуватися у розв'язанні типових задач (63 %); підготувати повідомлення, виступ, презентацію (38 %); самостійно опрацювати тему (28 %); виконати творче завдання (26 %); скласти план, конспект (26 %). Майже третина опитаних учителів (31%) ніколи не дають учням довгострокові домашні завдання, 17 % – науково-дослідні завдання, 10 % – творчі завдання.

12. Лише третина учнів 10-х класів (34 %) завжди виконують домашні завдання самостійно; 33 % – радяться з однокласниками, 19 % – звертаються за допомогою до батьків, 14 % – працюють з репетиторами.

13. На думку батьків, самостійна робота учнів є недостатньо ефективною через: відсутність потреби, зацікавленості у додатковій самостійній роботі (39 %); небажання працювати самостійно (30 %); відсутність прагнення до саморозвитку, самореалізації (19 %).

14. Учні 7-х класів рідше, ніж учні 10-х класів, виявляють ініціативу в навчанні, планують свої заняття, аналізують результати своєї діяльності; їм складно правильно розподіляти свій час, доводити розпочате до кінця, критично оцінювати свою роботу. За результатами самооцінки респондентів, були отримані такі результати: високий рівень сформованості самоосвітньої компетентності мають 6 % респондентів, достатній – 47 %, середній – 42 %, низький – 5 %.

Отже, за результатами моніторингу можна констатувати, що вчителі працюють над формуванням самоосвітньої компетентності учнів, однак, актуальними залишаються проблеми пізнавальної мотивації, активності учнів; їх готовності до самоосвіти, ефективною самостійної роботи; сформованості загальних навчально-пізнавальних навичок; відповідальності за результати навчальної діяльності.

2.6. Моніторингове дослідження стану готовності вчителів основної та старшої школи до реалізації змісту навчання в контексті вимог НУШ: компетентісно-інтегрований підхід

Реформування системи освіти є надзвичайно важливим завданням суспільства, адже від рівня її розвитку залежить збереження і зростання культурного та економічного потенціалу держави. Інтегральною основою сучасної парадигми освіти, на засадах якої ґрунтується реформування, є філософія Нової української школи, що заснована на поєднанні основних положень особистісно-орієнтованого навчання, діяльнісного та компетентісного підходів.

Процес реалізації основних принципів НУШ в основній та старшій школі забезпечує учитель, який має виконувати роль організатора і координатора дій учнів, перебувати в авангарді освітніх перетворень, сприяти інтеграції набутих учнями компетентностей для вирішення нових навчальних та життєвих завдань, формуванню цілісної картини світу.

Визначення рівня сформованості компетентностей вчителів щодо реалізації інтегрованого навчання в контексті вимог НУШ, стало метою моніторингового дослідження стану готовності вчителів основної та старшої школи до реалізації змісту навчання у контексті вимог НУШ: компетентісно-інтегрований підхід, яке було проведено у березні 2021 року у закладах загальної середньої освіти Білопільської та Кролевецької міських територіальних громад.

У моніторингу взяли участь 19 (3 %) заступників директорів, 210 учителів 5-10-х класів (34 %), 249 (40 %) учнів 6-х та 144 (23 %) учнів 10-х класів тринадцяти закладів загальної середньої освіти (рис.32).

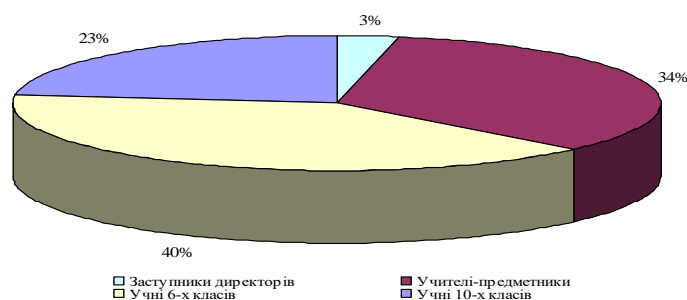

Рисунок 32 – Кількісний склад респондентів

Більшість опитаних педагогів (72 %) є спеціалістами першої та вищої кваліфікаційних категорій. При цьому, 53 % заступників директорів закладів загальної середньої освіти мають стаж керівної діяльності більше 10 років.

Як вважає більшість (96 % заступників директорів та 76 % учителів) респондентів, не зважаючи на загальні тенденції реформування, сучасний зміст освіти здебільшого відповідає вимогам сьогодення; змін потребують навчальні програми для 5-11-х класів. Не погоджуються із цією думкою 24 % опитаних учителів.

Заступники директорів (96 %) переконані, що зміни, передбачені реформою НУШ, можуть покращити якість шкільної освіти в Україні. Із цією думкою погодилися 85 % опитаних учителів (31 % повною мірою, 54 % частково). Не поділяють таких поглядів 15 % учителів (рис. 33).

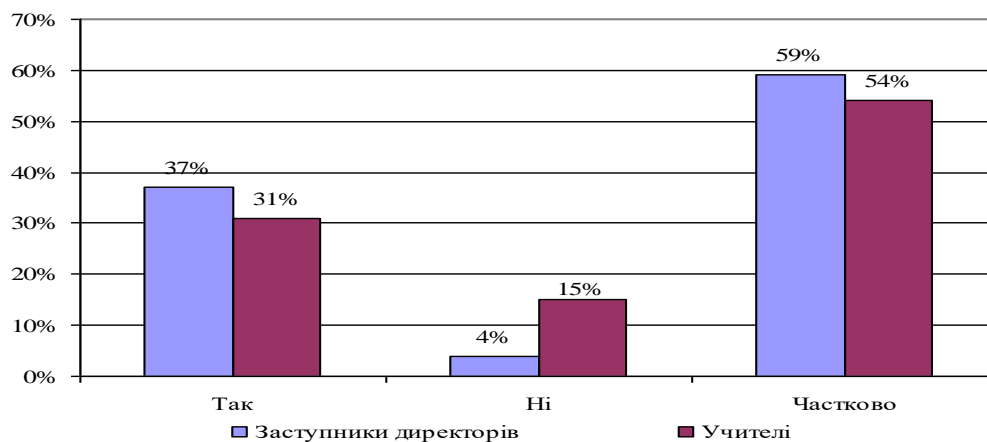

Рисунок 33 – Чи може реформа НУШ покращити якість освіти в Україні

Дослідження показало, що учителі закладів, що взяли участь у моніторингу, ознайомлені з основними положеннями та змістом таких базових документів, як Концепція «Нова українська школа» та «Державний стандарт базової середньої освіти», про що у своїх відповідях зазначили усі представники адміністрації. При цьому, про свою часткову обізнаність з Концепцією НУШ повідомили 36 % учителів; із Державним стандартом базової середньої освіти – 23 % педагогів.

Більшість (67 %) заступників директорів вважають, що учителі, які працюють у закладах освіти, у повній мірі ознайомлені з вимогами та основними положеннями професійного стандарту учителя закладів загальної середньої освіти, – цей факт підтвердили 66 % учителів. Лише один опитаний учитель повідомив, що не обізнаний із зазначеним вище документом (таблиця 5).

Таблиця 5

Обізнаність учителів з базовими документами, за результатами опитування заступників директорів та самооцінки учителів (у %)

Назва документа	Стан обізнаності					
	у повній мірі		не обізнані		обізнані частково	
	заступники директорів	учителі	заступники директорів	учителі	заступники директорів	учителі
Концепція «Нова українська школа»	100	63	–	1	–	36
Державний стандарт базової середньої освіти	67	77	–	–	33	23
Професійний стандарт учителя закладів загальної середньої освіти	67	66	–	1	33	33

Упровадження принципів НУШ у практику роботи вчителів основної та старшої школи потребує від них не лише опрацювання базових документів, а й ознайомлення з теоретико-методичними аспектами організації процесу навчання, вимогами до компетентностей учителя, новими освітніми стандартами у контексті актуальних ідей реформування освітнього процесу.

На думку опитаних педагогічних працівників, поглибленню їхньої обізнаності щодо основних положень Концепції «Нова українська школа» значною мірою сприяють семінари-навчання та вебінари, інформація офіційного сайту Міністерства освіти і науки України, онлайн-навчання міського та основного рівнів, самостійне опрацювання документів. Більшість опитаних респондентів (77 % заступників директорів та 65 % учителів) зазначили, що отримали необхідні знання на курсах підвищення кваліфікації у Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.

Дослідження показало, що педагоги позитивно ставляться до упровадження реформ нової української школи у практику своєї роботи. Заступники директорів зазначили, що основними змінами, на які вони чекають, є покращення матеріально-технічної бази закладів освіти (80 %), розвиток зацікавленості та підвищення мотивації учнів до навчання (73 %), надання більшої свободи у діяльності вчителя (69 %), створення умов для самовираження, зростання мотивації вчителів до роботи (45 %), саморозвитку учнів (39 %).

Проблемами, які найбільше турбують освітян, у зв'язку з упровадженням Концепції НУШ, заступники директорів назвали стан матеріально-технічного забезпечення закладів загальної середньої освіти (76 %), відсутність нових затверджених типових та модельних навчальних програм (37 %), недостатню кількість методичної літератури із зазначеної вище теми (24 %).

Успішність упровадження освітніх реформ тісно пов'язана з професійним розвитком учителів. Специфіка освітянської діяльності ставить ряд вимог до особистості педагога, його професійних якостей. Опитані заступники директорів високо оцінили рівень сформованості наскрізних (загальних) компетентностей учителів основної та старшої школи досліджених закладів. Найвищим, на думку усіх респондентів, є рівень сформованості громадянської та соціальної компетентностей учителів. Рівень розвитку культури самовираження учителів основної та старшої школи більшість (83 %) опитаних заступників директорів вважають високим, а 17 % – достатнім (рис. 34).

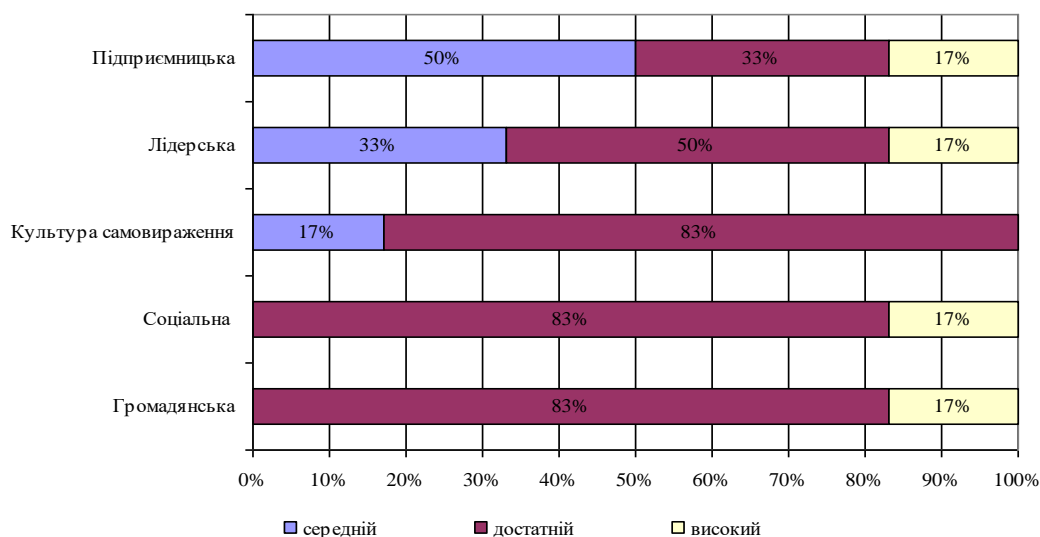

Рисунок 34 – Рівень сформованості окремих ключових компетентностей учителів основної та старшої школи (за відповідями заступників директорів)

Найбільше розрізняються відповіді заступників директорів щодо оцінки підприємницької компетентності учителів. Половина респондентів (50 %) оцінили її розвиток середнім, 33 % – достатнім, 17 % – високим рівнями.

У сучасних умовах радикально змінюється статус учителя, його освітні функції, зростають вимоги до його професіоналізму. Професійна компетентність являє собою поєднання знань, умінь, якостей особистості вчителя, що забезпечують оптимальність, варіативність та ефективність побудови освітнього процесу.

Заступникам директорів досліджених закладів загальної середньої освіти було запропоновано оцінити сформованість професійних компетентностей учителів основної та старшої школи, за напрямками їхньої педагогічної діяльності. Як свідчать результати опитування, найкраще вчителі володіють сучасним змістом освіти, методиками та технологіями навчання, а найбільш розвиненою є, як вважають заступники директорів, мовно-комунікативна компетентність. Учителі вміють чітко викладати думки, аргументувати, висловлювати судження, установлювати міжособистісні зв'язки, добирати форми і методи роботи, на достатньому рівні володіють інформаційно-цифровою компетентністю. Проте, 17 % респондентів зазначили, що предметно-методична компетентність учителів знаходиться на середньому рівні сформованості (таблиця 6).

Таблиця 6

Рівень сформованості професійних компетентностей учителів основної та старшої школи за напрямками педагогічної діяльності (у %)

Напрями педагогічної діяльності	Кількість респондентів				
	Компетентності	Рівень			
		Низький	Середній	Достатній	Високий
1	2	3	4	5	6
Навчання учнів предметів (інтегрованих курсів), застосування сучасного змісту освіти, методик, технологій	мовно-комунікативна	–	17	17	66
	предметно-методична	–	17	33	50
	інформаційно-цифрова	–	–	100	–

1	2	3	4	5	6
Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу	психологічна	–	–	83	17
	емоційно-етична	–	–	67	33
	педагогічного партнерства	–	–	83	17
Організація безпечного розвивального, здорового, інклюзивного середовища	інклюзивна	–	17	66	17
	здоров'язбережувальна	–	–	50	50
	проектувальна	–	33	67	–
Управління освітнім процесом	прогностична	–	50	50	–
	організаційна	–	–	67	33
	оцінювально-аналітична	–	17	66	17
Безперервний професійний розвиток	інноваційна	–	17	33	50
	здатність до навчання впродовж життя	–	–	50	50
	рефлексивна	–	–	100	–

Переважно достатнім та високим рівнями респонденти оцінили сформованість компетентностей безперервного професійного розвитку учителів. Половина заступників директорів (50 %) високо оцінили сформованість інноваційної компетентності учителів та їхньої здатності до навчання протягом життя. На думку опитаних, переважна більшість учителів досліджених закладів здатні адекватно проводити професійно-особистісну самооцінку, прогнозувати та аналізувати результати своєї професійної діяльності.

Значна кількість (50 %) заступників директорів зазначили, що прогностична компетентність учителів розвинена на середньому рівні. У процесі роботи у них виникають труднощі з визначенням кінцевих цілей та завдань на різних етапах уроку та передбаченням кінцевого результату. Оцінювально-аналітичну компетентність учителів близько 17 % заступників директорів оцінили середнім рівнем.

Важливим напрямом роботи Нової української школи є партнерська взаємодія між усіма суб'єктами освітнього процесу, яка ґрунтується на принципах відвертості та співробітництва. Більшість опитаних (від 67 % до 83 %) оцінили компетентності з цього напрямку достатнім рівнем.

Досить різним є оцінювання компетентностей учителів, що пов'язані з організацією безпечного середовища для учнів. Усі заступники директорів вважають, що учителі основної та старшої школи на достатньому і високому рівні володіють здоров'язбережувальною компетентністю, інклюзивною – 83 % опитаних. Проектувальну компетентність учителів 33 % респондентів оцінили середнім рівнем сформованості. Проте, показники рефлексії усі заступники директорів оцінили достатнім рівнем.

Філософія Нової української школи ґрунтується на принципах компетентнісного підходу, дитиноцентризму, педагогіці партнерства, наскрізного процесу виховання, інтегрованого навчання. Готовність учителів до упровадження в практику роботи зазначених вище принципів оцінювалась заступниками директорів закладів загальної середньої освіти та

самооцінювалась учителями. Як показав проведений аналіз, результати оцінювання обох категорій респондентів є різними (таблиця 7).

Таблиця 7

Готовність учителів до впровадження принципів НУШ (у %)

Компоненти НУШ	Рівні оцінювання та самооцінювання							
	Низький		Середній		Достатній		Високий	
	заступники директорів	учителі	заступники і директорів	учителі	заступники директорів	учителі	заступники директорів	учителі
Компетентісний підхід	–	–	–	16	83	68	17	16
Педагогіка партнерства	–	–	17	16	66	55	17	29
Дитиноцентризм	–	–	–	24	33	52	67	24
Наскрізний процес виховання цінностей	–	–	–	14	67	62	33	24
Інтегроване навчання	–	2	36	18	30	62	34	18
Моделювання уроків, завдань, запитань	–	1	33	16	67	60	–	23

На думку більшості заступників директорів, готовність учителів до впровадження компонентів НУШ відповідає переважно достатньому (від 30 % до 83 % відповідей) та високому (від 17 % до 67 % відповідей) рівням. Близько третини опитаних заступників оцінили готовність учителів до інтегрованого навчання високим рівнем; 36 % вважають цей рівень середнім.

Власну готовність до упровадження компетентісного навчання, реалізації наскрізного процесу виховання цінностей, інтегрованого навчання від 68 % до 62 % учителів оцінили достатнім рівнем. Не готові реалізувати принцип інтегрованого навчання (за результатами самооцінювання) 2 % учителів.

Компетентісний підхід у навчанні в системі Нової української школи є основою для формування в учнів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності у певній сфері. У ході моніторингового дослідження учителям було запропоновано оцінити рівень власних здібностей щодо формування в учнів основних компетентностей базової освіти. Як свідчать результати анкетування, найвищу оцінку (від 95 % до 88 %) учителі дали своїм здібностям щодо розвитку вільного володіння державною мовою та культурної компетентності. Переважно достатнім рівнем респонденти оцінили власну готовність до формування громадянської та соціальної (58 %), інноваційної (58 %), інформаційно-комунікаційної (57 %), самоосвітньої (50 %) компетентностей (таблиця 8).

Таблиця 8

Самооцінка готовності вчителів до формування в учнів основних компетентностей базової середньої освіти (у %)

Основні компетентності учнів	Рівень готовності вчителів			
	Низький	Середній	Достатній	Високий
Вільне володіння державною мовою	–	5	43	52
Здатність спілкуватись іноземною мовою	45	26	13	16
Математична	4	30	50	16
Компетентність в галузі природничих наук, техніки і технологій	2	26	53	19
Інноваційність	–	26	58	16
Екологічна	–	20	54	26
Інформаційно-комунікаційна	–	14	57	29
Самоосвітня	4	11	50	35
Громадянська та соціальна	1	12	58	29
Культурна	1	11	53	35
Підприємливість і фінансова	5	38	44	13

Здатність спілкуватися іноземною мовою, здібності до формування математичної, природничої, підприємливості та фінансової компетентностей, була оцінена частиною респондентів (від 45 % до 1 %) низьким рівнем. Вочевидь, це пов'язано з тим, що вчителі основної та старшої школи вважають, що в межах своєї предметної галузі не можуть розвивати всі зазначені вище компетентності, а інтегроване навчання не використовується ними у педагогічній практиці.

Успішність роботи учителів над формуванням компетентностей учнів підтверджується відповідями учнів 6-х класів на запитання щодо усвідомлення ними важливості знань, умінь та навиків, яких вони набули під час навчання у школі. Так, 88 % опитаних вважають, що мають знання, які їм допомагають вирішувати навчальні та життєві проблеми, а завдання, які вони отримують у школі, часто пов'язані з їхнім повсякденним життям (68 %). Проте, 42 % учнів 6-х класів зазначили, що не знають, як будуть використовувати на практиці отримані у школі знання.

Відповіді більшості (від 89 % до 75 %) опитаних підлітків свідчать про ефективну роботу учителів щодо формування у них інформаційно-комунікаційної, мовної, природничої, екологічної компетентностей, фінансової грамотності. Близько 81 % респондентів усвідомлено ставляться до необхідності вивчати іноземну мову. Майже 83 % опитаних учнів у своїх відповідях зазначили, що в школі їх навчають навикам правильного поведіння у суспільстві, формують громадянську відповідальність.

Урізноманітнювати освітній процес, стимулювати пізнавальну активність учнів, розвивати їхні творчі здібності та ефективно формувати базові освітні компетентності допомагають інноваційні форми проведення уроків. Як зазначили вчителі, у своїй педагогічній діяльності вони використовують уроки-презентації проектів (53 %), уроки-змагання (47 %), уроки-подорожі (44 %), уроки-екскурсії (42 %), інтегровані уроки (38 %) (рис. 35).

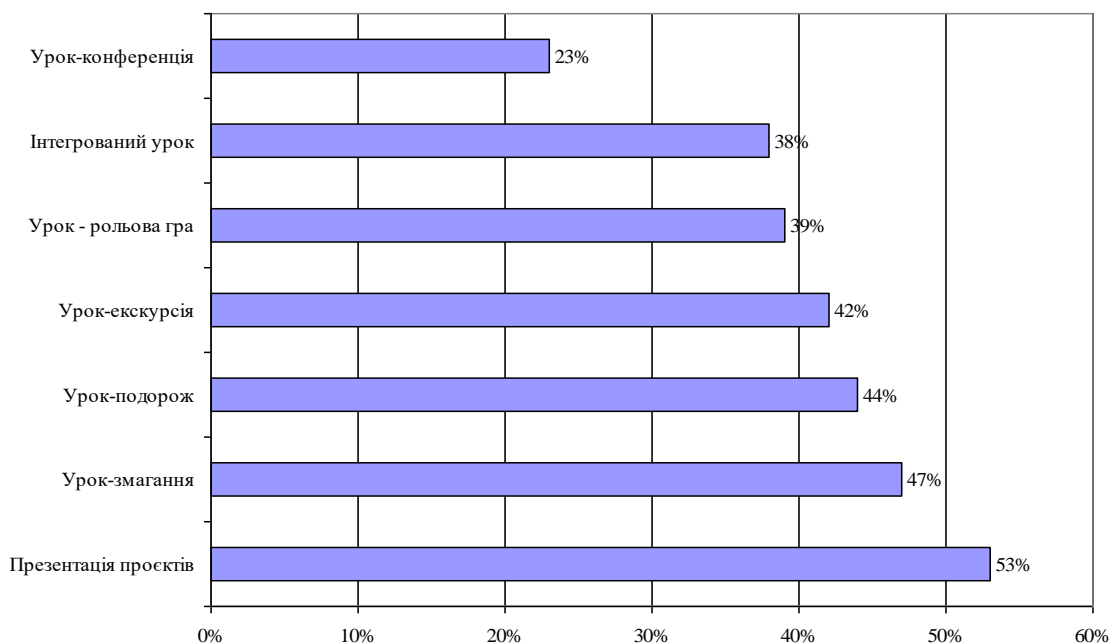

Рисунок 35 – Типи інноваційних уроків, які використовуються учителями найчастіше

Проведення інноваційних уроків передбачає активну взаємодію між учнями у класі. Це дає їм змогу проявити свої найкращі якості та здібності, навчає відповідальності, правилам спілкування, колективній роботі, тобто сприяє формуванню мовної, культурної, соціальної компетентностей. Проте, як показало дослідження, учителями найчастіше застосовуються такі форми організації роботи учнів на уроках, як фронтальна (75 %) та індивідуальна (70 % відповідей). Колективні форми роботи учнів на уроках регулярно використовує менша кількість учителів (роботу в групах – 46 %, у парах постійного та змінного складу – 32 %).

Одним із принципів Нової української школи є педагогіка партнерства, яка передбачає активну взаємодію між учителями та учнями. Основними інструментами педагогіки партнерства, що використовуються опитаними вчителями, є цікаві розповіді, заохочення успіхів, відверті бесіди, особистий приклад, спільні суспільно-корисні справи. Респонденти організують зустрічі з цікавими людьми, благодійні акції.

Одним із завдань реформи НУШ є розвиток в учнів цілісної картини світу, уявлень про спільність та взаємозв'язок процесів і явищ, що відбуваються у природі та суспільстві. З метою реалізації поставлених завдань, учителі практикують у своїй педагогічній діяльності інтеграцію навчального змісту на уроках різних освітніх галузей. Більшість учителів (62 %) вважають, що інтегроване навчання формує в учнів цілісне уявлення про картину світу. Більше половини опитаних вважають, що інтеграція навчального змісту підвищує інтерес учнів до навчального матеріалу (54 %), сприяє формуванню в учнів умінь та навиків, які знадобляться їм у повсякденному житті (54 % відповідей) (рис. 36).

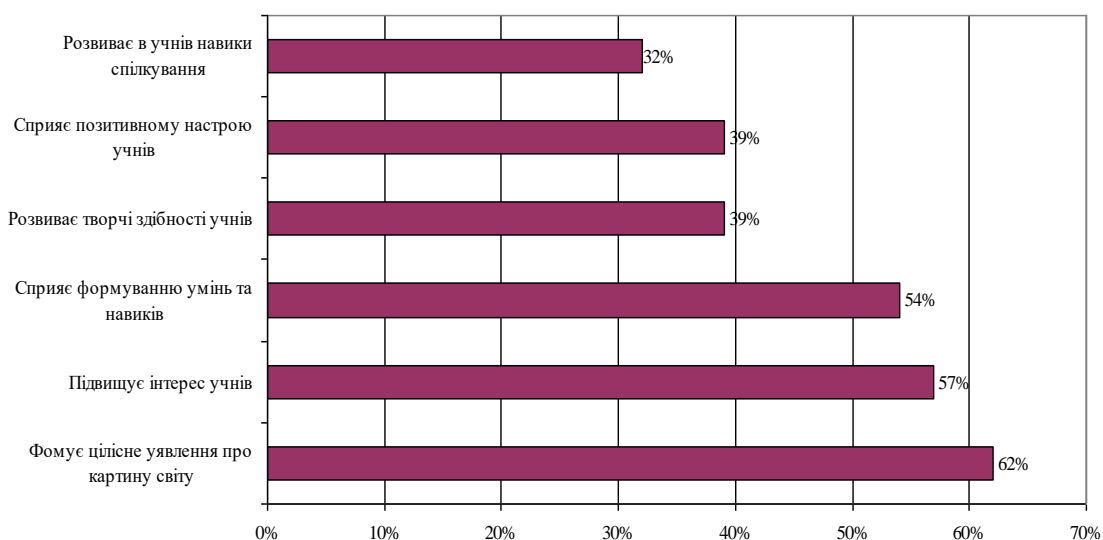

Рисунок 36 – Переваги інтегрованого навчання

Як показало проведене дослідження, задля реалізації інтегрованого навчання учителі досліджених закладів загальної середньої освіти проводять уроки з міжпредметними зв'язками (74 %), тематичні навчання (66 %), інтегровані уроки (51 %), інтегровані заняття (20 % відповідей). Засобами інтегрованого навчання користуються кожного уроку 29 % учителів. Намагаються застосовувати відповідні засоби якомога частіше 58 % опитаних. Позитивно ставляться до інтегрованого навчання, проте не мають знань для його реалізації, 13 % учителів.

Проте, анкетування учнів 6-х класів показало, що більше третини з них (38 %) вважають, що між предметами, які вони вивчають у школі, немає нічого спільного. При цьому, більшість (82 %) опитаних учнів зазначили, що при вивченні окремих тем їм суттєво допомагають знання та навички, яких вони набули на предметах неспоріднених освітніх галузей.

У процесі реалізації інтегрованого навчання у вчителів виникають певні труднощі: часова невідповідність у вивченні споріднених тем різних освітніх галузей (56 %), недостатній обсяг знань із суміжних дисциплін (27 %), добір змісту, форм та методів проведення уроків (20 %), постановка міжпредметних навчальних проблем (11 %), визначення міжпредметних зв'язків (8 %).

Засобами інтеграції освітніх галузей, ключових та міжпредметних компетенцій є наскрізні лінії, що являють собою надпредметні теми, які допомагають укріпленню в учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях. Оцінюючи власні здібності щодо формування в учнів наскрізних умінь, учителі зазначили, що найкраще їм вдається навчити учнів читати текст із розумінням (90 %), висловлювати власну думку (80 %), логічно обґрунтовувати свою позицію (78 %), приймати рішення (70 %). Близько чверті вчителів вважають, що формують такі наскрізні вміння учнів, як оцінювання ризиків (25 %) та вміння конструктивно керувати емоціями (24 %) лише на середньому рівні.

Відповіді вчителів у цілому не протирічать відповідям щодо формування наскрізних умінь, які надали учні 10-х класів досліджених закладів загальної

середньої освіти. Так, 82 % десятикласників повідомили, що мають добре сформоване вміння критично мислити, 92 % – адекватно оцінюють свої здібності та особистий внесок у суспільну діяльність. Майже 90 % опитаних мають сформоване вміння логічно обґрунтовувати власну позицію, легко добирають для цього аргументи та застосовують на практиці логічні міркування як засіб вирішення суперечливих питань. Уміння правильно висловлювати власну думку гарно сформованим вважають 74 % респондентів: учні з легкістю висловлюють власну думку усно та письмово. Уміють доказово міркувати та пояснювати свої дії, доводити істинність та хибність тверджень 81 % опитаних.

На думку 76 % учнів, у них у повній мірі сформовані навички розуміння прочитаного тексту, аналіз діаграм, схем, графіків, складання планів та конспектів. Проте, читають із задоволенням літературні твори, у тому числі позапрограмово, лише 42 % опитаних.

Більшість (85 %) учнів 10-х класів вважають розвиненими власні вміння виявляти ініціативність, не соромляться пропонувати допомогу іншим 91 % респондентів. Проте, стають ініціаторами проведення у закладі різноманітних заходів лише 26 % учнів.

Більшість (68 %) опитаних учнів повідомили про розвиток навичок творчої діяльності. Вони вважають, що мають творчі здібності, які допомагають їм у повсякденному житті, уміють мислити нестандартно та бажають виконувати завдання творчого характеру якомога частіше. При цьому, 32 % учнів зауважили, що їм бракує творчого самовираження під час підготовки домашніх завдань.

У ході проведеного дослідження учням 6-х та 10-х класів закладів освіти, що взяли участь у моніторингу, було запропоновано відповісти на запитання щодо організації роботи та видів їхньої діяльності на уроках (таблиця 9).

Таблиця 9

Форми організації роботи та види діяльності учнів на уроках (у %)

Форма організації, вид діяльності	Кількість респондентів (у %)							
	Часто		Інколи		Зрідка		Ніколи	
	6 кл.	10 кл.	6 кл.	10 кл.	6 кл.	10 кл.	6 кл.	10 кл.
<i>1</i>	2	3	4	5	6	7	8	9
Працюєте у групі з однокласниками	22	23	63	61	15	16	–	–
Захищаєте навчальні проекти	22	32	48	46	22	21	8	1
Використовуєте для навчання девайси, гаджети, працюєте за комп'ютером	28	55	37	35	29	10	6	–
Виконуєте завдання разом з усім класом	55	58	24	34	14	7	7	1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Виконуєте завдання за змістом, наближені до реальних життєвих ситуацій	36	36	32	42	32	19	–	3
Висловлюєте власну думку, обґрунтовуєте власну позицію		62		34		3		1
Демонструєте власні творчі здібності на уроках та при підготовці домашніх завдань	39	43	46	48	13	8	2	1
Опрацьовуєте на одному уроці теми з різних навчальних галузей	10	8	43	61	26	24	21	7
Проводите досліди, застосовуєте отримані знання на практиці	31	14	41	48	21	33	7	5

Дослідження показало, що відповіді, надані учнями різного віку, частково відрізняються. Так, учні 6-х класів (31 %) частіше проводять досліди та на практиці застосовують отримані знання. При цьому, 2 % учнів указали на те, що не мають можливості для творчого самовираження. Ніколи не брали участі у захисті навчальних проєктів 8 % респондентів.

Учні 10-х класів значно частіше, ніж учні 6-х класів, для пошуку необхідної інформації використовують електронні засоби навчання, комп'ютерну техніку (55 %), демонструють під час підготовки домашніх завдань власні творчі здібності (43 % відповідей). При цьому, 3% опитаних ніколи не виконували завдань практичного спрямування; 5 % – не мали змоги застосовувати отримані у закладі освіти знання на практиці.

Про наявність у закладі інтегрованого навчання повідомили учні обох вікових груп, проте, частіше опрацьовують на одному уроці теми з різних освітніх галузей учні старших класів (8 % – часто, 61 % – інколи). Майже чверть учнів основної школи (21 %) указали на відсутність у них досвіду інтегрованого навчання.

У ході проведеного моніторингу, учням основної та старшої школи було запропоновано обрати свої улюблені предмети та пояснити свій вибір. Серед своїх улюблених предметів учні 6-х класів назвали математику (47 %), фізичну культуру (42 %), українську мову (39 %). Вибір старшокласників відрізнявся: найбільша кількість респондентів обрали українську мову (50 %), історію (43 %), іноземну мову (41 %). Серед учнів 10-х класів, фізику та хімію улюбленими предметами назвали 15 % опитаних. У основній школі 27 % учнів надають перевагу зарубіжній літературі (10 клас – 15 %), а у старших класах зростає зацікавленість до вивчення української літератури, – про що зазначили 22 % опитаних.

Мотивація для зазначеного вище вибору учнів за віковими групами виявилась різною. Вочевидь, така ситуація пояснюється як віковими особливостями учнів, так і ступенем сформованості їхніх предметних та загальних компетенцій. Для учнів 6-х класів головним мотивом вибору став зміст навчального предмету (42 %), його корисність і важливість (41 %); для учнів 10-х класів: можливість власного самовираження (69 %), компетентнісне спрямування предмету (54 %) (рис. 37).

Рисунок 37 – Мотиви вибору учнями основної та старшої школи улюблених предметів

Більше третини учнів 10-х класів (39 %) указали на те, що обирає ними предмети пов'язані з їхньою майбутньою професією; 28 % пояснили свій вибір необхідністю отримання сертифікату ЗНО. При цьому, бажання себе виявити на уроці мотивом обирають 22 % учнів 6-х класів.

Отже, пріоритети у виборі улюблених предметів учнями змінюються з віком, залежать від ступеню сформованості їхніх навчальних компетентностей та є для учнів старших класів більш особистісно орієнтованим, усвідомленим і компетентнісно спрямованим.

Висновки

1. Педагоги позитивно ставляться до впровадження реформ Нової української школи у практику своєї роботи.

2. Заступники директорів (100 %) переконані, що зміни, передбачені реформою НУШ, можуть покращити якість шкільної освіти в Україні.

3. Учителі закладів, на думку заступників директорів, ознайомлені з основними положеннями та змістом таких базових документів, як Концепція «Нова українська школа» та «Державний стандарт базової середньої освіти».

4. Для більшості учителів (66 %) зміст та вимоги до професійного стандарту учителя закладу загальної середньої освіти гарно відомі.

5. Заступники директорів та учителі (77 % та 65 % відповідно) отримали необхідні знання щодо Концепції НУШ на курсах підвищення кваліфікації у Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.

6. Основними змінами, яких чекають опитані заступники директорів від реформи НУШ, є покращення матеріально-технічної бази закладів освіти (80 %), розвиток зацікавленості та підвищення мотивації учнів до навчання (73 %), надання більшої свободи у діяльності вчителя (69 %), зростання мотивації учителів до роботи (45 %).

7. Заступники директорів високо оцінили рівень сформованості ключових компетентностей учителів основної та старшої школи. Найвищим є рівень сформованості громадянської, соціальної компетентностей, культури самовираження.

8. Найкраще вчителі володіють сучасним змістом освіти, а найбільш розвиненою у них є мовно-комунікативна компетентність.

9. Переважна більшість учителів здатні адекватно проводити професійно-особистісну самооцінку, прогнозувати та аналізувати результати своєї професійної діяльності.

10. Близько третини опитаних заступників оцінили готовність учителів до інтегрованого навчання високим рівнем; 36 % вважають цей рівень середнім. Лише 2 % учителів (за результатами самооцінки) не готові до реалізації принципу інтегрованого навчання.

11. Найвищу оцінку (від 95 % до 88 %) учителів дали своїм здібностям щодо сформованості культурної компетентності та вільного володіння державною мовою.

12. У своїй педагогічній діяльності вчителі використовують уроки-презентації проєктів (53 %), уроки-змагання (47 %), уроки-подорожі (44 %), уроки-екскурсії (42 %), інтегровані уроки (38 %).

13. Основними формами організації роботи учнів на уроках є фронтальна та індивідуальна. Організують роботу в групах 46 % учителів; 32 % – у парах постійного та змінного складу.

14. Основними інструментами педагогіки партнерства, що використовуються вчителями, є цікаві розповіді, заохочення успіхів, відверті бесіди, особистий приклад, суспільно-корисні справи.

15. Учителі (53 %) вважають, що інтеграція навчального змісту сприяє формуванню в учнів умінь та навиків, які знадобляться їм у повсякденному житті.

16. Задля реалізації інтегрованого навчання учителі проводять уроки з міжпредметними зв'язками (74 %), тематичні навчання (66 %), інтегровані уроки (51 %), інтегровані заняття (20 % відповідей).

17. Засобами інтегрованого навчання користуються кожного уроку лише 29 % учителів; намагаються застосовувати відповідні засоби якомога частіше

58 %; 13 % – позитивно ставляться до інтегрованого навчання, проте, не мають знань для його реалізації.

18. Основними труднощами упровадження інтегрованого навчання вчителів є часова невідповідність у вивченні споріднених тем різних освітніх галузей (56 %), недостатній обсяг власних знань із суміжних дисциплін (27 %).

19. Найкраще учителям вдається навчити учнів читати текст із розумінням (90 %), висловлювати власну думку (80 %), логічно обґрунтовувати свою позицію (78 %), приймати рішення (70 %).

20. Учні 6-х класів (75 %) вважають, що при вивченні окремих тем їм суттєво допомагають знання та навички, яких вони набули на предметах неспоріднених освітніх галузей.

21. Відповіді більшості опитаних учнів свідчать про ефективну роботу учителів щодо формування у них інформаційно-комунікаційної, мовної, природничої, екологічної компетентностей, фінансової грамотності.

22. Мають гарно сформоване вміння критично мислити, адекватно оцінюють свої здібності та особистий внесок у суспільну діяльність 82 % учнів 10-х класів; 90 % мають сформоване вміння логічно обґрунтовувати власну позицію, легко добирають для цього аргументи та застосовують на практиці логічні міркування; у 76 % у повній мірі сформовані навички розуміти прочитаний текст, аналізувати діаграми, схеми, графіки, складати плани та конспекти.

23. Учні 10-х класів значно частіше, ніж учні 6-х класів, для пошуку необхідної інформації, використовують електронні засоби навчання, комп'ютерну техніку (55 %), демонструють під час підготовки домашніх завдань власні творчі здібності (43 %). Ніколи не долучалися до інтегрованого навчання 21 % учнів 6-х класів.

24. Головні мотиви вибору улюблених предметів для учнів 10-х класів: можливість власного самовираження (69 %), компетентнісне спрямування предмету (54 %), зв'язок предмету з майбутньою професією (39 %); для учнів 6-х класів: зміст навчального предмету та його компетентнісне спрямування (42 % відповідей).

Отже, зроблені висновки дають змогу констатувати, що упровадження ідей Нової української школи в освітній процес основної школи досліджених закладів освіти ще знаходиться на етапі свого становлення. Більшість педагогічних працівників намагаються будувати освітній процес з урахуванням компетентнісного підходу та принципів інтегрованого навчання, що відповідає вимогам нового Державного стандарту базової середньої освіти та Концепції «Нова Українська школа».

**Моніторинг якості освіти
в закладах загальної середньої освіти в Сумській області
у 2020-2021 н.р.**

Підписано до друку 24.06.2021.
Формат 60x84/16.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 2,92

НВВ КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти 40007,
м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 5 тел/факс: 8(0542) 33-40-67
e-mail: osvita.soippo@sm.gov.ua